

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

Postoje k manželství a nesezdanému partnerství

Diplomová práce

Vedoucí práce:
PhDr. Kazimír Večerka, CSc.

Vladana Nohová

Praha 2008

Velmi děkuji za pomoc při psaní diplomové práce PhDr. Kazimírovi Večerkovi, CSc.
Rodině a přátelům děkuji za podporu.

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu. Současně dávám svolení k tomu, aby tato práce byla zpřístupněna v příslušné knihovně UK a prostřednictvím elektronické databáze vysokoškolských kvalifikačních prací v repozitáři Univerzity Karlovy a používána ke studijním účelům v souladu s autorským právem.

V Praze 16. prosince 2008

.....

Obsah

1 Úvod	6
2 Definice a instituce v české a zahraniční literatuře	8
2.1 Rodina	9
2.2 Manželství	12
3 Současné nejčastější alternativní formy partnerského soužití	15
3.1 Nesezdané soužití (Cohabitation)	15
3.2 Kdo a kde žije v nesezdaném soužití	17
3.3 Typy nesezdaných soužití a jejich stabilita	17
3.4 Singles	18
3.5 Parazitující singles	20
3.6 Typologie singles dle Staplese a Steina	21
3.7 Living apart together (LAT)	22
3.8 Rodiny rozdělené v čase a v místě	23
4 Teoretická východiska	25
4.1 Demografická změna a vliv na postoje k manželství a nesezdanému soužití	25
4.2 Normativní teorie	26
4.3 Teorie racionální volby	27
4.4 Teorie individualizace	28
4.5 Neokonzervativní, neoliberální model a cesta plurality rodiny	30
5 Rodina a představy o rodině	31
5.1 Tři mýty kolem rodiny	31
6 Empirická část	34
6.1 Cíl výzkumu	34
6.2 Hlavní výzkumná otázka a hypotézy	34
6.3 Charakteristiky zkoumaného vzorku	35
6.4 Demografické charakteristiky vzorku	36
6.5 Užité metody	36
6.6 Výsledky analýzy	37
6.7 Oddíl A: Individuální hledisko	38
6.8 Oddíl B: Rodinné hledisko	46
6.9 Oddíl C : Hledisko společnosti	51
6.10 Oddíl D : Sociální politika, informovanost	57
6.11 Zhodnocení hypotéz	59

OBSAH	5
6.12 Analýza položek podle důležitosti	63
6.13 Analýza otevřených otázek	64
7 Závěr	70
8 Literatura	75
Přílohy	78
A Postoje k manželství a nesezdanému soužití – dotazník	78

„Whether cohabitation becomes more like marriage or marriage more like cohabitation, something like marriage is here to stay.“

P. J. SMOCK

1 Úvod

Ne zcela dokonalý překlad úvodního citátu, jehož autorkou je P. J. Smock, by mohl být asi takový:

„Ať se nesezdané soužití bude více podobat manželství nebo manželství se bude více podobat nesezdanému soužití, něco jako manželství tady i nadále zůstane.“¹

Jak moc jsme si jistí, že naše generace a naši potomci budou žít v partnerských svazcích podobných tomu manželskému? Nahradí nesezdané soužití zcela manželský svazek? Jak reálná je naznačená vize budoucnosti? Opravdu se v moderní realitě diverzity životních postojů a stylů můžeme spoléhat na klasické sociologické teorie rodiny, které představují rodinu jako párovou instituci morfostatického trvání? Budeme v budoucnosti ještě vůbec chtít a potřebovat formalizovat naše vztahy? A budou k tomu vůbec nějaké důvody? To jsou některé úvodní otázky, na které se budu v mé diplomové práci pokoušet částečně najít odpovědi.

Jako ukazatele, podle nichž se budu snažit ve svém hledání přiblížit realitě života, jsem si vybrala postoje mladých dospělých k manželství a nesezdanému soužití, to abych uchopila současný světonázor alespoň malé části z příslušníků mladé generace určující vývoj dalšího směřování rodinného, a v zásadě i směřování společenského systému.

Již v úvodu musím odkázat na to, že empirická část práce bude vycházet z nereprezentativního vzorku populace, a je zamýšlena jako podklad k dalšímu rozvoji hypotéz a upřesnění dalšího výzkumného záměru.

Manželství a nesezdané soužití uvažuji z toho důvodu, že jsou dvěma nejběžnějšími typy soužití v našem kulturním prostředí.

V první kapitole odkazuji nejprve k definicím rodiny, manželství a k jejím alternativám, k osvětlení a k vymezení nejčastějších typů vztahů, které jsou v současné době podrobovány živému zájmu akademické obce a rozsáhlému vědeckému zkoumání, a to nejen v českém kulturním prostředí, ale i v zahraničních institucích a v univerzitním prostředí.

V další kapitole následuje hodnocení současných pohledů na stav rodiny a partnerské svazky vzhledem ke světové a domácí literatuře s odkazem k pramenům.

¹SMOCK, P. J. *Cohabitation in the U.S.: An Appraisal of Research Themes, Findings, and Implications* Annual Review of Sociology 26, 2000

Další kapitola přibližuje empirickou část mojí diplomové práce, která byla realizována formou předvýzkumu. V analýze pak popisuje výsledky výzkumu.

Poslední částí je diskuse výsledků s názory různých autorů popisovaných v odborné literatuře.

S pokorou si uvědomuji, že téma textu se týká pouze omezené části světa, a že jednoznačně nemá univerzální platnost ve většině společnostech, ale že se dotýká pouze společnosti euroamerického prostoru.

Moderní společnost v euroamerickém kontextu totiž vyznává oproti těm tradičním odlišné hodnoty. Povšechně je dnes „západní společnost“ společností dostatku, která adoruje mládí, uctívá individualismus a svobodné jednání, což jsou atributy, kvůli kterým se v médiích i v odborných kruzích často diskutuje na téma krize rodiny.

Nejenom pohnutá válečná historie, s ní spojený vývoj hnutí za rovnoprávnost žen, ženy osvobozující objev antikoncepční pilulky, tzv. druhá demografická tranzice v prostředí evropského kontinentu, přinesla prokazatelný pokrok ve vnímání prostoru, který ohraničujeme pojmem rodina.

Dramatické změny v současnosti se v našem životním prostoru neodehrávají (alespoň ne příliš často) v ulicích, kde by demonstrující davы požadovaly zásadní změny společenského a politického systému. Důležité změny se dnes ve společnosti odehrávají především za zavřenými dveřmi, v intimním prostředí soukromého života. Ani pomocí jakkoliv profesionálně vedených výzkumů nedokážeme úplně předvídat, nakolik jsou tyto změny nevratné, a jak dalece mohou ovlivnit tradiční instituci rodiny.

Je pro nás tedy prognóza rodiny nejasná? Záleží i na úhlu pohledu, na tom, kterému myšlenkovému proudu současnosti chceme přiřkládat největší důraz. Pro další generace bude možná nutné přepsat slovník rodinných vzorců. Anebo se koneckonců necháme překvapit tím, že se vlastně zase tak moc nezměnilo.

Francouzský esejist Paul Valéry ve svých Úvahách říká: „*Jen tehdy může člověk žít vlastní život, když prožije množství životů jiných.*“²

Životy jiných prožíváme skrze rodiny, do kterých se narodíme, skrze vztahy, které si cestou životem budujeme, manželství, děti, přátele. Je důležité ptát se sebe i druhých na naše a jejich životy, na to jaké jsou, a jaký v nich my sami, účastníci našich životů, nalézáme smysl. Ptát se zvědavě na otázky úplně obyčejné, abychom tyto jiné životy plné tajemství dokázali prožít a sdílet, přiblížit a nejlépe i popsat, vysvětlit, pokusit se je pochopit nejen pro nás samé, ale snad i pro naše následovníky.

Zásadní otázka mého uvažování a tedy otázka provázející celou práci je taková: „Chtějí dnešní mladí dospělí vstoupit do manželství a má pro ně manželství dnes ještě nějaký smysl?“

²VALÉRY, P. *Literární rozmanitosti* Odeon, Praha, 1991

2 Definice a instituce v české a zahraniční literatuře

Možností jak zkoumat rodinu je nespočet. Zdroje, které se dají při bádání využít, mohou být kromě vlastních zkušeností kupříkladu pozorování, rozhovory, dotazníková šetření, statistická data, literatura vztahující se k tématu odborná i beletrie, média, archivní a církevní záznamy, matriky, rodinné sbírky...dá se říct, že vlastně úplně vše, co se rodiny a jejího vztahu ke společnosti týká.

Věřím, že zdroje použité v mé práci napomohou k objasnění vybraných definic a pochopení toho, proč instituce rodiny a manželství vs. realita nesezdaného soužití, stojí za bližší pohled a uvažování v širší společenské perspektivě.

Rodiny dnešní moderní společnosti jsou totiž odlišné od rodin tradičních, mnohem více diverzifikované ve svých formálních uspořádáních, a stále častěji vznikají mimo manželský svazek. Stabilita rodiny oslabuje a tradiční manželství se zdá být ve větší míře nahrazováno novými formami partnerských svazků.

Cílem této kapitoly není popsat rodinu jako takovou, ale přiblížit rodinu v definicích, na nichž je dobře patrný vývoj, který sleduje měnící se a rozšiřující se význam uspořádání základní jednotky společenské struktury, neboli instituce, kterou nazýváme rodinou, a dnes již dokonce tzv. „novou rodinou“, a to především z pohledu sociologického, který se v několika posledních dekáдах pokouší přiblížit překvapivé strukturální změny bezpochyby v rodinách probíhající.

Stručnému vývoji pojmového aparátu dávám přednost před historickým výkladem, který by vydal na samostatnou práci.

Historický vývoj rodiny a rodinných systémů lze sledovat od počátků lidské společnosti jako nejpřirozenějšího uskupení lidského, avšak pro společenské vědy je důležité především až období 19. století, kdy se rodina stává objektem vážného a souvislého empirického zájmu.

Podle Možného se rok 1855 stává pomyslným datem, ke kterému můžeme připsat počátek³ sociologie rodiny.⁴ Možný ve své knize *Sociologie rodiny* pak v historickém přehledu sleduje zásadní díla o rodině v sociologické literatuře v zahraničních a českých zdrojích, s hlavním důrazem na 50. léta 20. století, které je obdobím tzv. velkých teorií v sociologii. Poválečný „baby–boom“ totiž změnil rodinu v rodinu nukleární a neolokální, která se stala pro společnost základním normativem.

³Možný zde odkazuje k roku 1855, kdy byla vydána Le Playova studie hornických rodin nazvaná *Evropští dělníci*, jako k symbolickému milníku v dějinách, kdy je možné mluvit o sociologii rodiny jako o samostatném oboru sociologie.

⁴MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny* Sociologické nakladatelství, Praha, 2002

2.1 Rodina

Podle Možného lze rodinu definovat v jejím nejširším významu jako „institucionální zajištění lidské reprodukce, legitimní v dané společnosti“.⁵ Možný rozlišuje párovou rodinu a rodinu manželskou, do které vstupují partneři po dohodě, a která je stvrzena formálním sňatkem.

Giddens formuluje definici rodiny jako skupinu osob přímo spjatých příbuzenskými vztahy, jejíž dospělí členové jsou odpovědní za výchovu dětí.⁶

Širší definici uvádí Dunovský a Kovařík, kteří odkazují k nezpochybnitelnému společenskému významu rodiny: . . . (rodinu lze chápat) „jako malou primární společenskou skupinu, založenou na svazku muže a ženy, na pokrevním vztahu rodičů a dětí či vztahu jej substituujícím, na společné domácnosti, jejíž členové plní společensky určené a uznané role vyplývající ze soužití, a na souhrnu funkcí, jež podmiňují existenci tohoto společenství a dávají mu vlastní význam ve vztahu k jedincům i k celé společnosti.“⁷

Možný, Giddens i Kovařík zvažují především pokrevnost příbuzenských vztahů, reprodukční význam rodiny a zdůrazňují legitimitu rodinného svazku ve společnosti.

Důležitost legitimacy vztahů v rodinách, a to legitimacy ve vztahu rodiny a společnosti, je zásadní i pro sociálního filozofa Bourdieuho. Bourdieu se ve svém díle zabývá dalšími důsledky, které mohou primárně ovlivnit život dítěte již kvůli tomu, do jaké rodiny, jaké stability rodinného prostředí a průměrnosti vzhledem k celkovému průměru ve společnosti, se dítě narodí.

V dodatku ke knize *The Family Spirit*⁸ Bourdieu mluví o rodině jako o „fikci, o společenském artefaktu, iluzi, ale jako o iluzi opodstatněné, a to z toho důvodu, že být reprodukován a reprodukován s garancí státu, dává rodině význam k tomu existovat a dále ve své existenci pokračovat“.

Bourdieu zde mluví o zásadní roli rodiny v zachování společenské struktury skrze reprodukci biologickou i sociální, již se myslí reprodukce sociálního prostoru a sociálních vazeb.

Důležitým faktorem v rozdělování zdrojů a kulturních a symbolických privilegií ve společnosti je tzv. „normální rodina“, která pro Bourdieuho znamená prostor, který se neodlišuje od běžné normy ve společnosti, a díky konformnímu společenskému postavení je možné požívat jejího symbolického profitu normality.

Na druhé straně Bourdieu vyzdvihuje roli vzdělávacího systému, církve a státu jako dominantních institucí přidělujících jednotlivcům sociální role ve společnosti.

⁵MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny* Sociologické nakladatelství, Praha, 2002

⁶GIDDENS, A. *Sociologie* Argo, Praha, 1999

⁷DUNOVSKÝ, J. A KOL. *Sociální pediatrie, Vybrané kapitoly* Grada, Praha, 1999

⁸BOURDIEU, P. *The Family Spirit, Appendix of Ch. 3 Rethinking the State in Practical Reason* Polity Press, Cambridge, 1998.

Dominantním prostorem jednotlivce už dnes není převážně rodina a rodinné společenství (Singly⁹ zmiňuje rostoucí důležitost školního prostředí nejen na dítě, ale na celý rodinný systém), ale i tak její vliv na život jednotlivce zůstává stále velice silný.

Na druhé straně názorového spektra stojí potom feministicky naladěná E. B. Silva¹⁰, která diskutuje koncept Bourdieho „normální rodiny“. Pro srovnání ještě zpátky k Bourdiemu.

V Bourdieho pojetí znamená „normální rodina“ nukleární rodinu s neporušenou původní strukturou, v níž muž je živitelem rodiny, zatímco žena se stará o domácnost a výchovu zpravidla jednoho až tří potomků. Silva však kritizuje tento model jako neodpovídající realitě a ptá se, co je tedy „normální“?

Silva o současných rodinách uvažuje i jako o rodinách vytvořených z druhých manželství, se ženami, které se zcela samozřejmě věnují práci (ve smyslu zaměstnání), i jako o domácnostech gayů a lesbiček, které byly uznány rodinami, o stále větším počtu multirasových, multikulturních, multilingvních domácností, o rodinách s různým příjmením manželů i dětí, rodinách, které nevychovávají své biologické potomky, nebo o stále narůstajícím počtu rodin osamělých matek.¹¹ Pro porovnání je možné vyhledat Singlyho Sociologii současné rodiny, která osvětluje významy proměn rodiny od 60. let 20. století ve Francii, a která popisuje některé shodné znaky ve vývoji současných rodin. Text se týká několika zjevných bodů rodinné transformace¹² (snížení počtu sňatků a zvýšení nesezdaných soužití, nárůst počtu rozvodů a rozchodů, nárůst neúplných rodin s jedním rodičem, rodin nově složených nebo obnovených, snížení počtu porodů, nárůst mimomanželských porodů, nárůst námezdní práce žen).¹³ Singly tak popisuje spíše trendy

⁹SINGLY, F. DE *Sociologie současné rodiny* Portál, Praha, 1999

¹⁰SILVA, E. B. *Gender, home and family in cultural capital theory* The British Journal of Sociology 2005, Volume 56, Issue 1, 2005

¹¹Silva: současná rodina:

- rodina vytvořená z druhých manželství partnera/ů
- rodina s pracující matkou
- rodina tvořená homosexuálním párem
- rodina multirasová
- rodina multikulturní
- rodina multilingvní
- rodina s různými příjmeními partnerů, rodičů a dětí
- rodina nevychovávající biologické potomky
- rodina a osamělým rodičem (většinou matek)

¹²SINGLY, F. DE *Sociologie současné rodiny* Portál, Praha, 1999

¹³Singly:

- snížení počtu sňatků
- zvýšení nesezdaných soužití
- nárůst počtu rozvodů a rozchodů

v nových rodinách, Silva určuje kategorie, do kterých se dnešní různorodé rodiny dají zařadit.

Silva také vymezuje reálnější, v současném společenském kontextu životaschopnější definici odpovídající reálné struktuře současných rodinných systémů. Silva v textu poukazuje na debatu mezi akademickými feministkami, které mluví o rodině v pojmech, které se teprve nedávno zařadily do sociologického pojmosloví: Beck – Gernsheim píše o „znovuobjevení rodiny“ („reinventing the family“)¹⁴, Silva a Smart používá pojem „nová“ rodina (the „new“ family)¹⁵, Weeks, Heaphy a Donovan¹⁶ mluví o rodinách vlastní volby (families of choice).

O rodině se nejen díky tomuto „feministickému proudu“ v odborné literatuře už často nemluví (považuje se za téměř neslušné mluvit) jako o konceptu, který automaticky rozlišuje ženu – matku pečovatelku (female homemaker) závislou z velké části na muži živiteli, a muže – otce (male breadwinner), který se stará o přísun financí do rodiny a materiální zabezpečení rodinného společenství. Takové pojetí by odpovídalo konceptu tzv. buržoazní rodiny (bourgeois family), u odborné veřejnosti masově oblíbeného v 50. a 60. letech minulého století v USA, a zásadně určující např. vývoj životních strategií obyvatel amerických středních tříd. Ten byl typický touhou po naplnění tzv. amerického snu vyjádřeného vlastnictvím typizovaného rodinného domu na předměstí amerického města, vlastnictvím dvou rodinných automobilů atd. Schopnost rodiny naplnit takový standard měla zajistit životní komfort těmto spořádaným, úplným, a proto vizuálně šťastným americkým rodinám. (Pro srovnání: jiný pohled na realitu amerického snu a jeho pokryteckou povahu má např. hrdinka v knize *Hodiny*¹⁷ zdařile převedené i na filmové plátno).

Později jakoby se koncept buržoazní rodiny pomalu ztrácel v propadlišti dějin tak, aby se ve změněné podobě pokusil vybojovat pro sebe nové pozice např. v nově nastalých kapitalistických poměrech v postsocialistických zemích (viz. ČR po roce 1989).

S přerodem v kapitalistickou společnost se některé hodnoty buržoazního modelu rodiny znovu obnovují, rychle dohánějí ztracený čas oproti ostatním západním státům

- nárůst neúplných rodin s jedním rodičem
- nárůst rodin nově složených nebo obnovených
- snížení počtu porodů
- nárůst mimomanželských porodů
- nárůst námezdní práce žen

¹⁴BECK-GERNSHEIM, E. *Reinventing the Family. In Search of New Lifestyles* Polity Press, Cambridge, 2002

¹⁵SILVA, E. B. *Transforming Housewifery Practices, Dispositions and Technologies*, in Silva, E. B., Smart, C. 1998. *The New Family?* Sage, London, 1999

¹⁶WEEKS, J., HEAPHY, B. AND DONOVAN, C. *Same Sex Intimacies. Families of Choice and Other Life Experiments* Routledge, London, 2001

¹⁷CUNNINGHAM, M. *Hodiny* Odeon, Praha, 2004

(např. díky restitucím vznikají rodinné podniky, ženy častěji zvažují, zda zůstanou v domácnosti oproti zaměstnanosti žen před rokem 1989), vazby se však mezi rodinami uvolňují a zpřetrhávají v důsledku nově vzniklých společenských a ekonomických poměrů (méně času pro rodinu, více času stráveného v práci a více možností, jak trávit volný čas, s otevřením hranic se velká část populace snaží využít svůj volný čas k cestování, věnovat čas koníčkům, dochází k rozvodům manželství vzniklých víceméně z nedostatku jiných podnětů a tehdejšímu sklonu společnosti k uniformitě), a tím se dostává do popředí důležitý pojem „krize rodiny“.¹⁸

Diverzitu rodiny popisuje ve své definici i Lüscher, který definuje rodinu jako soužití jednoho nebo více dětí a jednoho nebo více dospělých pečujících o tyto děti, kdy rodiče nejsou nutně pár, a rodičovské páry nejsou nezbytně sezdány a/nebo heterosexuální.

Skončila doba, kdy bylo morálně nepřipustné a společností pouze těžko tolerované porodit a vychovávat dítě bez toho, aby pár byl současně potvrzen formálním svazkem. Tato situace v časech minulých byla problematická jak pro rodiče dítěte (častěji osamělá matka), ale také taková situace znamenala významný handicap pro dítě, které bylo posuzováno jako méněcenné z pohledu veřejné morálky (např. hanlivá pojmenování nemanželských dětí, téma mladé svobodné matky rozšířené např. v ruralistické literatuře, sebevražednost žen v důsledku otěhotnění mimo manželský svazek) a děti z nemanželských svazků provázela ve společnosti i jistá diskriminace. Lüscherova definice otevřeně popisuje realitu dnešní rodiny, která už není závislá na oficiálním přijetí společností, ale funguje na principech dobrovolného soužití jednotlivců a jejich společné péče o členy rodinného společenství.

2.2 Manželství

Manželství dle Sociologického slovníku je definováno jako „právní vztah zavazující muže a ženu ke společnému životu . . .“¹⁹

Pro srovnání Psychologický slovník uvádí, že manželství je „zvykovým právem nebo zákonem definované soužití muže a ženy, popř. několika partnerů“.²⁰

Manželství (marriage) se tedy od svazku neformálního, např. nesezdaného soužití (cohabitation), liší v zásadě právním založením společného svazku, ze kterého se vyvozuje další právní vztahy, což předpokládá prohloubení vztahů mezi zúčastněnými. Díky právním závazkům získává manželství charakter ochranné instituce pro všechny zúčastněné.

Definice a výklad manželství se v současnosti nijak zvlášť neodlišuje ani v mimoevropských institucích a v odborných kruzích.

¹⁸SULLEROT, E. *Krize rodiny* Karolinum, Praha, 1998

¹⁹JANDOUREK, J. *Sociologický slovník* Portál, Praha, 2001

²⁰HARTLOVÁ, H., HARTL P. *Psychologický slovník* Portál, Praha, 2000

Manželství je stále popisováno jako svazek, v němž se prolíná více důležitých složek (viz. Ambertová). Charakter manželství jako instituce zůstává, jen se v popisech do popředí více dostává symbolické a emocionální zabarvení definic manželského svazku.

Podle Ambertové, která se podílí na výzkumu institutu rodiny v Kanadě, je manželství definováno jako „**sexuální, ekonomické a emocionální partnerství mezi mužem a ženou, které je společensky a zákonem uznáno**“.²¹

König k definici obsahu instituce manželství říká, že manželství nemusí být nezbytně spojené se státním nebo církevním posvěcením svazku. Odkazuje k moci, kterou může mít neformální společenství mimo formální instituce. Zajímavým postřehem je u Königa také fakt, že definici manželství nutně nepropojuje ani s monogamickým uspořádáním, které se tradičně vyskytuje v manželských svazcích²², heterosexualitou (viz. Lüscher), ani touhou po tom mít děti. Základním posláním, které mělo manželství v minulosti plnit, bylo totiž zachování rodu – reprodukce. Manželství bylo jasným regulativem a základem, na kterém se mohla reprodukce legálně uskutečnit. Manželství se pak v tomto smyslu stalo institucí, která určovala práva a povinnosti manželů ve vztahu k sobě vzájemně, společnosti k manželskému páru, a především pak práva a povinnosti manželů v roli rodičů k narozeným potomkům (tradiční rodina). Právě proto se v minulosti bezdětné manželství zdálo být beze smyslu anebo na takové svazky bylo pohlíženo jako na víceméně nešťastné a nenaplněné. Tolerance stoupá nejen v případě nesezdaných svazků, ale stoupá i tolerance k párům, které zůstávají záměrně bezdětné, a i těmto svazkům je zachovávána stejná hodnota.

Současnost pak přináší nový postoj k instituci manželství především v kontextu sociálních podmínek severoamerické společnosti. Například Cherlin mluví o „individualizovaném manželství“ (individualized marriage), a individualizované manželství již neodvozuje od reprodukce jedince, ale funkčně určuje manželství jako svazek založený na vztahu, který je založen na osobním uspokojení spíše než na vzájemném naplňování potřeb a vzájemné odpovědnosti. Cherlin dále poznamenává, že manželství si stále uchovává vysokou symbolickou hodnotu právě díky propojení s institucemi, a i z toho důvodu je pro partnery výhodnější investovat energii do partnerského svazku uvnitř formalizovaných hranic, protože se partneři nemusí obávat náhlého odchodu partnera bez jakýchkoliv dalších následků.

Zdá se, že Cherlinův pojem „individualizované manželství“ je jedním z přelomových pojmů v rodinné historii, protože poutá pozornost na tematiku jednotlivce v manželství, vlastního sebeuspokojení skrze manželství – a napadá zažitý mýtus o naplnění manželství

²¹ AMBERT, A. *Cohabitation and Marriage: How Are They Related?* Vanier Institute Canada, 2005

²² . . . ať už z důvodů zdravotních, majetkových ve většině společnostech udržuje výjimky: muslimský svět, polygamické společnosti, a dnes tzv. seriálová monogamie, a nevěra v manželství

především nesobeckou péčí o partnerovo štěstí, o dosažení naplnění sebe sama skrze štěstí životního partnera a sdílení a komplementaritu ve vztahu.²³

²³pro srovnání např. známý citát Karla Čapka, který je často citován na svatebních oznámeních: „Jsme dva, dva na všechno, na lásku, život, na boj i na bolest, na hodiny štěstí. Dva na výhry i prohry, na život a na smrt – DVA.“

3 Současné nejčastější alternativní formy partnerského soužití

3.1 Nesezdané soužití (Cohabitation)

Jako druhá nejčastější forma partnerského soužití se ve většině západních zemí vyskytuje nesezdané soužití (cohabitation).

Dokumentovaný rychlý vzestup a rozšířenost nesezdaného partnerského soužití v zemích západní Evropy, USA a Kanady vyvolal zájem o oblast rodinného, respektive partnerského života, a k mnoha různým dohadům o budoucnosti partnerského soužití, které mají snahu objasnit budoucí vývoj pomocí aktuálních výzkumů.

Zásadní otázkou je, do jaké míry se ve frekvenci výskytu může kohabitační vyrovnat manželskému svazku, nebo zda je možné, že zcela převládne nad tradiční formou manželskou, a jaké scénáře vývoje mohou dále ve společnosti nastat, a jak na ně bude nutné společensky i politicky reagovat.

V průběhu 20. století se situace změnila opravdu radikálně. Zatímco např. v „puritánských“ Spojených státech amerických měla v 50. letech zkušenost s nesezdaným soužitím přibližně desetina mladých lidí, dnes už jich mají tuto zkušenost téměř tři čtvrtiny z nich.

Dilemata, která se vynořila s trendem nevstupovat do právně závazných svazků, jsou zvláště v sociální politice jednotlivých států velice zřetelná. S novými skutečnostmi, které nemají už pouze povahu dočasného trendu, je nutno pozměnit i nástroje, kterými jsou chráněny subjekty sociální politiky, a na druhé straně zabránit negativním důsledkům, které mohou společnosti mnohem více škodit, než aby pracovaly v zájmu společenství.

Narůstá i trend rodičovství mimo manželství. Počet dětí narozených mimo formalizované svazky se dramaticky zvyšuje (v ČR se například už téměř každé 2. dítě narodí mimo manželství). V zájmu společnosti je tak chránit zájem dítěte co nejdokonalejším způsobem, ať už narozené sezdaným či nesezdaným rodičům.

Není jasné, zda bude v budoucnosti opravdu významný rozdíl mezi těmi, kdo vstoupí do manželského svazku, a mezi těmi, kdo budou žít v nesezdaném soužití, když už dnes se s rozšiřujícím se trendem života v nesezdaných svazcích stává „spolužití“ společensky zcela akceptované. Hranice mezi rozdílným postojem k různým typům svazků jsou stále méně zřetelné.

Typologií alternativních svazků se zabývá Chaloupková a Šalamounová.²⁴ Alternativy k manželství rozdělují jako předmanželská soužití, která označují fázi „chození“, skutečné alternativy k manželství spojené především s přítomností dítěte ve vztahu, a kategorii LAT, která znamená vzájemný vztah bez společného bydlení. Chaloupková a Šalamounová uvádějí jejich základní znaky:

²⁴CHALOUPKOVÁ J., ŠALAMOUNOVÁ P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004

Tři hlavní typy alternativních svazků podle Chaloupkové a Šalamounové

1. Předmanželská soužití

- mladí lidé
- obměna fáze namlouvání a chození
- krátkodobé trvání
- vyústění ve svatbu nebo rozchod
- svatba plánována teprve v souvislosti s rozhodnutím přivést na svět dítě, většinou současně s těhotenstvím
- model rozšířený a oblíbený od 70. let 20. století

2. Skutečná alternativa k manželství

- přítomnost dětí
- sociálně slabší skupiny
- nižší rodinný příjem, vyšší pravděpodobnost pobírání sociální podpory a sociálních dávek lidé se zkušeností s manželstvím – rozvedení a ovdovělí

3. LAT: „Living Apart Together“

- zařazuje jako okrajovou formu nesezdaného soužití, nemá všechny znaky nesezdaného soužití

Rabušic rozděluje nesezdané soužití do čtyř kategorií, a to jako soužití po rozvodu, snoubenecké soužití, dočasné soužití a soužití namísto manželství:

Typologie nesezdaného soužití podle Rabušice²⁵

1. soužití porozvodové

- soužití lidí, kteří již prošli rozvodem, většinou nechtějí uzavírat nové manželství

2. soužití snoubenecké

- v budoucnosti uvažují o manželství
- jedná se o „cestu do manželství“

3. soužití dočasné

- mladí lidé, kteří ještě nechtějí uzavřít manželství
- nahrazuje chození spolu
- může skončit manželstvím nebo rozpadem nesezdaného soužití

4. soužití namísto manželství

- mladí lidé, kteří nemají v úmyslu uzavřít manželství
- forma vztahu rozvinutého skandinávského typu
- rodí se i děti

²⁵RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?* Sociologické nakladatelství, Praha, 2001

3.2 Kdo a kde žije v nesezdaném soužití

Jaká je taková obecná „diagnóza“ lidí žijících v nesezdaném soužití?

Smock²⁶ nepátrá po tom, kdo žije v nesezdaném soužití, ale naopak se s odkazem ke statistikám ptá opačně: „Kdo v nesezdaném soužití nežije?“

Dle různých pramenů jsem pro rychlou orientaci vybrala čtyři typické charakteristiky popisované ve zdrojích zabývajících se tématikou rodiny a nesezdaného soužití.

Nesezdané soužití – obecné znaky popisované ve většině západních států

- mladší generace
- narůstající počet nesezdaných i mezi dalšími věkovými skupinami
- u starších žijících v nesezdaných soužitích často rozvedení
- nesezdaní bývají častěji nevěřící než sezdané páry
- nesezdaní většinou zastávají méně konzervativní názory než sezdaní
- vzrůstá mimomanželská plodnost
- tolerance společnosti k nemanželským dětem má vzrůstající tendenci

Prvními státy, ve kterých bylo nesezdané soužití ve větší míře zaznamenáno a přijato i na úrovni vědy, byly státy Skandinávie, země západní a střední Evropy, a stejně tak i Kanady a Spojených států amerických.

Počátky společenského přijetí nesezdaných svazků spadají do doby od 60. let 20. století, kdy stoupá míra hladiny akceptovatelnosti těchto svazků ve většině západních států.

Státy Evropy a severní Ameriky se dají rozdělit na tři skupiny dle toho, jak vyvinutou tradici nesezdané soužití v těchto státech má:

- **státy, v nichž je nesezdané soužití tradičním fenoménem** (např. Švédsko a Dánsko)
- **státy, kde je fenomén nesezdaného soužití na vzestupu** (např. Nizozemí, Švýcarsko, Rakousko, Velká Británie, Francie, Finsko a Norsko)
- **státy s velmi nízkým výskytem nesezdaného soužití** (katolická tradice, např. Irsko, Španělsko, Itálie, Řecko, Portugalsko)

Spojené státy americké se řadí ke státům, kde je nesezdané soužití teprve na vzestupu, Kanada ke státům s široce rozšířeným počtem nesezdaných soužití.

3.3 Typy nesezdaných soužití a jejich stabilita

Jaké jsou charakteristiky nesezdaného soužití? Stále je nutné vracet se ke stejné otázce: „Kdo jsou lidé žijící bez posvěceného svazku manželského?“

²⁶SMOCK, P. J. *Cohabitation in the U.S.: An Appraisal of Research Themes, Findings, and Implications* Annual Review of Sociology 26, 2000

Axinn a Thornton²⁷ zastávají názor, že nesezdané soužití si vybírají spíše ti, kteří mají sklony k rozchodům, a proto už preventivně nevstupují do institucionalizovaných svazků.

Některé názory zmiňují, že lidé žijící v nesezdaném soužití mají častěji egalitářské postoje, vyšší hodnotou je pro ně nezávislost, chtějí častěji rozvíjet vlastní kariéru, častěji si zachovávají kontrolu nad vlastním příjmem, zato v partnerství jsou méně ochotni k sexuální exkluzivitě a touží více po nezávislosti a autonomii.

McRae²⁸ k debatě k důvodům kohabitace poznamenává, že existuje mnoho různých forem v kategorii nesezdaného soužití, a že důvody pro každou z nich mohou být velice odlišné.

Ačkoliv se zdá, že tzv. „manželství na zkoušku“ by mohlo své aktéry ochránit před zbytečnými nedorozuměními, které by bez proběhlého spolužití v případě manželského svazku vyústilo v rozvod, není to v realitě zase tak jednoduché.

Proč nesezdané soužití před manželstvím nesnižuje riziko rozvodu? Důvodem je, že pro část těch, kteří volí nesezdané soužití, znamená nesezdané soužití variantu vztahu, který podle jejich názoru není přímo svázán se sexuální exkluzivitou, věrností, a také není svázán s tolika závazky jako manželství. Nároky a očekávání ve vztahu nejsou stejně vysoké jako v manželství. Může tomu být však i naopak. Některá nesezdaná soužití mohou fungovat stejně stabilně jako manželský svazek právě díky realističtějším očekáváním, která do vztahu jeho aktéři vkládají.

3.4 Singles

Rozmáhajícím se sociologickým fenoménem je problematika ekonomicky samostatných mladých lidí žijících záměrně osaměle, tzv. singles.

Překvapivým faktem je, že Jandourkův²⁹ Sociologický slovník, ke kterému se v práci obracím ve vyhledávání pojmů a objasnění jejich definic, samostatné heslo singles nezná, přestože jeho první vydání je datováno až k roku 2001, kdy fenomén singles zdaleka nebyl neznámým pojmem, a to už bez přehánění dokonce po několik desetiletí. Pojem singles alespoň uvádí pod heslem „manželství“, ale jen jako příklad jedinců nevstupujících do manželství z důvodu vysoce ceněné osobní svobody.

Dalším zdrojem, z něhož chci citovat definici singles, je Giddensova Sociologie.³⁰ Pro mne znovu překvapivé bylo, že ani v Giddensově kapitole knihy věnující se rodině,

²⁷ AXINN, W. G., THORNTON, A. *The Relationship between Cohabitation and Divorce: Selectivity or Casual Influence? Demography* 29 (3) in: Lewis, J. 2001. *The End of Marriage, Individualism and Intimate Relations* Edward Elgar Publishing Limited, 1992

²⁸ MCRAE, S. *Cohabitation: A Trial Run for Marriage? Sexual and Marital Theory in: Lewis, J. 2001 The end of marriage, individualism and intimate relations* Edward Elgar Publishing Limited, 1997

²⁹ JANDOUREK, J. *Sociologický slovník* Portál, Praha, 2001

³⁰ GIDDENS, A. *Sociologie* Argo, Praha, 1999

manželství a osobnímu životu, jsem formulaci definice singles nenašla. Uvedenými alternativami k rodinnému životu jsou komuna, kohabitace, homosexuální rodina, a dále pak část kapitoly nazvané „Zůstaneme svobodní?“, kde autor prostě jen zmiňuje nárůst lidí v moderní západní společnosti žijících bez partnera. Avšak k možnosti přiznat této skupině vlastní pojmosloví se autor v kapitole nepřiklonil, a to nejspíše z toho důvodu, že „pojem žít sám znamená v každé věkové kategorii něco jiného“, a tedy by roztržičnost pojmu vedla k různorodému obsahovému vyjádření.

Tyto peripetie při hledání definice „singlovství“ uvádím z jediného důvodu: zdá se, že „singlovství“ nebylo před několika málo lety ještě plně uznáváno jako společensky důležitý fenomén, anebo se tyto definice specifikovaly tak těžce, že se v literatuře pojmu autoři raději vyhýbali, zmiňovali se pouze okrajově, aby se nemuseli pouštět do spletitého terénu plného různorodých kategorií.

Zahraniční zdroje nezajímám o moderní tematiku alternativních vztahů netrpí. Kupříkladu v roce 1994 Fowlkes³¹, který se v publikaci zabýval singlovstvím ve spojitosti s životním stylem homosexuální populace, popisuje populaci singles v nejširším možném významu jako všechny svobodné dospělé, kteří překročili hranici 18. roku věku, tedy jako populaci, která je velice diverzifikovaná, jako skupinu, která v sobě nese široké demografické odlišnosti, a to vzhledem k věku, rase i rodičovskému statusu. Další rozlišení vidí ve spojitosti se vztahem k instituci formálního manželství. Jelikož jako singles je možné označit nejen ty, kteří nikdy do manželství nevstoupili, ale i ty, kteří se rozvedli, jsou v odluce, nebo skupinu ovdovělých.

Významový obsah, který byl skupině singles v průběhu času přiznáván, se opravdu měnil, a ani v současné době není vymezena jednotná definice, která by singles vystihovala jako neměnnou kategorii.

V české sociologii se o singles a alternativní typy partnerských soužití souvisle zajímá Tomášek.³²

Tomášek odkazuje k faktu, že v 60., 70. a 80. letech pod pojmem singles byli označováni i lidé žijící v dlouhodobém nesezdaném soužití, a lidé, kteří žili v otevřených vztahových uspořádáních, ale přesto nežili zcela nepartnerským životem. Tomášek se vlastním výzkumným působením podílí na objasnění vztahových uspořádání mladých dospělých v České republice a hledá jejich pojmenování a typické charakteristiky především na základě osobních výpovědí mladých dospělých, kteří nepreferují nejčastější partnerské uspořádání, kterým je v kontextu českém a západním manželství a nesezdané soužití.

³¹FOWLKES, M., R. *Single Worlds and Homosexual Lifestyles: Patterns of Sexuality and Intimacy*. In *Sexuality across the Life Course*, Alice S. Rossi (ed.) University of Chicago Press, Chicago, 1994

³²TOMÁŠEK M. *Singles ve světle měnících se typologií a definic: k aktuálně probíhajícímu výzkumu*. Sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. – 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně Barrister and Principal, 2003

O singlovství a vztahových uspořádáních vznikajících na vizi single života uvažuje jako o znaku ukazujícím nástup postmodernity v partnerských uspořádáních, vztahů bez projektivního uvažování o budoucnosti.

Definici singles lze oproti zdrojům sociologickým naopak najít v českých zdrojích psychologických:

„Single – z angl. jednotlivý, jediný, svobodný, jedinec žijící ze svobodného rozhodnutí osaměle, velmi často s prav.sex.kontakty, je přesvědčen o výhodách života bez závazků, v současné době stoupající trend, v USA tvoří až polovinu všech domácností, evropský trend se pozvolna přibližuje, psychoanal. výklad říká, že jde o narcistně zahleděné jedince, kteří se zbavují odpovědnosti za druhého, příp. za rodinu, a nejsou schopni se omezovat“.³³

Psychologie se staví k tématu často jako k problematice, ne jako k fenoménu, který by byl přirozeným stupněm ve vývoji jedince a společnosti. Psychologická literatura odkazuje k vývojovým teoriím, kde se vývojové úkoly vážou k danému intervalu věku (např. Erikson³⁴), ve kterém mají být naplněny. Není-li tomu ve vývoji tak, přiklání se psychologický výklad i k pojmům ze sociální patologie (viz. narcistně zahleděná osobnost výše). Výzkumy probíhající v oboru psychologie naznačují, že i věda o duši na probíhající změny reaguje. Psychologové hledají vysvětlení pro vzrůstající tendenci mladých dospělých důležité vývojové úkoly odkládat nebo úplně vynechat: např. odchod z rodičovského domu, ukončení studia, uzavření manželství a plánování rodiny. Diskutuje se i názor, že odložení reprodukce do pozdějšího věku může být i příznivým momentem, a může být pokládáno za uvědomělou a vyzrálou volbu.

K výše uvedenému psychologickému výkladu singles je nutné zmínit fenomén „parazitujících singles“.

3.5 Parazitující singles

Pojem „parazitující singles“ (parasite singles) pochází z Japonska, kde se tento společenský fenomén stal často diskutovaným.

Parazitující singles jsou mladí lidé žijící v produktivní dospělosti stále ještě u rodičů. Rodiče blížící se věkem konci produktivního období však díky prodlužujícímu se lidskému věku zůstávají výdělečně činní, a tedy doposud nezávislí na sociálním systému, na potomcích, ani na dalších příbuzných. Parazitující singles žijí v komfortu původního domova. Rodiče dospělých dětí se tak snaží ulehčit potomkům, aby ti si mohli dopřát životní standard nebo nadstandard, po kterém by sami na jejich místě toužili.

³³HARTLOVÁ, H., HARTL P. *Psychologický slovník* Portál, Praha, 2000

³⁴ERIKSON, E. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený* Portál, Praha, 1997

Fenomén parazitujících singles nejen, že významně vykresluje změnu v kulturním prostředí tradičního Japonska, ale také představuje závažný sociální problém, který znamenal i okolní svět.

Fenomén expandoval např. do Spojených států amerických³⁵, i do kulturního prostředí evropských států. I v jinak poměrně tradiční Itálii se rozšířil trend zůstat co nejdéle bydlet u rodičů. Dnešní třicátníci se nechtějí stěhovat a platit přemrštěné nájemy za bydlení, raději využívají pohodlných a neplacených služeb milujícího „mama hotelu“.

Rodiče platí účty, zatímco děti odmítají osamostatnění a transformaci svého teenager-ského života v život dospělých jedinců, kteří se nestarají jen sami o sebe.

Jak je možné, že dnešní generace netouží odejít od svých rodičů, dosáhnout co nejrychleji nezávislosti, a proč na osamostatnění nelpí? Vedou je k tomu jak finanční důvody (samostatné bydlení bez partnera je finančně náročné) nebo prostě i fakt, že pochopili, že svobodný životní styl, za který platí minimum ze svého příjmu, už nejspíše nebude nahrazen bezstarostnějším, a že je tedy vhodnou dočasnou životní strategií i přesto, že nenabízí pocit úplné nezávislosti, který by měl být v určité životní fázi důležitým mezníkem mezi dospíváním a opravdovou dospělostí.

Rodičům ve středním a pozdním věku pak trend singles, kteří odmítají opustit rodičovské domy, přináší jednu zajímavou skutečnost – a to odložení „syndromu prázdného hnízda“.³⁶

3.6 Typologie singles dle Staplese a Steina

Tomášek³⁷ uvádí užívané typologie singles podle Staplese a Steina:

Typologie singles podle Staplese (1981)³⁸

1. **free – floating unattached**

- bez závazků (náhodné schůzky, nejčastější typ)

2. **open – coupled relationship**

- otevřený vztah (relativně stálý vztah, může zahrnout další sexuální a romantické vztahy)

³⁵V USA je naopak dosavadním nejrozšířenějším trendem dospívající děti vést k co největší samostatnosti již co nejdříve – kolem 18. roku věku už většina amerických teenagerů odchází od rodin a bydlí samostatně na kolejkách nebo v pronajatých bytech.

³⁶HARTLOVÁ, H., HARTL P. *Psychologický slovník* Portál, Praha, 2000

³⁷TOMÁŠEK M. *Singles ve světle měnících se typologií a definic: k aktuálně probíhajícímu výzkumu. Sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. – 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně* Barrister and Principal, 2003

³⁸STAPLES, R. *The World of Black Singles: Changing Patterns of Male- Female Relationships. Westport: Greenwood in: Tomášek M., Singles ve světle měnících se typologií a definic: k aktuálně probíhajícímu výzkumu, Sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. – 17. října 2003 FSS MU v Brně* Barrister and Principal, 1981

3. close – coupled relationship

- uzavřený vztah (vzájemné uspokojování sexuálních a romantických potřeb)

4. singles v jedné domácnosti

- zasnoubení nebo dohoda o společné domácnosti

5. accomodationalist

- dočasný nebo permanentní „život solitéra“ (zahrnuje často starší osoby)

Typologie singles podle Steina (1981)

Steinovo dělení se odvíjí od dvou základních znaků, a to od znaku dobrovolnosti/ nedobrovolnosti a stability/ dočasnosti stavu:

1. dobrovolní dočasní

- mladí, doposavad nesezdaní
- rozvedení, kteří odkládají uzavření nebo znovuuzavření sňatku

2. dobrovolní stabilní

- spokojení se svým nesezdaným stavem
- kohabitané bez záměru manželského svazku
- skupiny s životním stylem vylučujícím manželství (kněží, členové a členky náboženských řádů)

3. nedobrovolní dočasní

- mladí dosud nesezdaní- aktivně hledající partnera
- starší nikdy nesezdaní, kteří začali hledat partnera

4. nedobrovolní stabilní

- starší rozvedení
- ovdovělí
- dosud nezadaní (chtěli manželský svazek, ale nenašli vhodného partnera, akceptovali stav)

3.7 Living apart together (LAT)

S nárůstem počtu partnerů žijících bez formálního svazku a s tím spojenou tolerancí ze strany společnosti k těmto svazkům, se zvyšuje i počet jiných alternativních uspořádání rodinného typu.

Jedním z dobrých příkladů je LAT neboli „Living Apart Together“, životní styl, při kterém partneři žijí sice spolu partnerským životem, ale v oddělených domácnostech.

Otázkou je, zda je nutné takové soužití praktikovat záměrně, aby se dalo pod pojem LAT zahrnout, anebo zda taková forma spolužití není spíše jen z nouze ctností ve chvíli, kdy nejsou podmínky nebo prostředky ke společnému bydlení, a neměla by se pod pojmem zahrnovat, není-li úmysl záměrný. Zde se autoři v názorech neshodují, a tedy je

nutné nezaměňovat záměrná a nezáměrná soužití LAT, protože každé z nich vyjadřuje odlišné skutečnosti.

Právě např. Možný³⁹ se domnívá, že taková forma partnerského vztahu, kterou označuje jako „partnerství bez soužití“, vzniká v našich podmínkách ve většině případech ne osobní volbou, ale spíše dočasně neřešitelnou bytovou nouzí.

Typické jsou LAT pro mladé, ekonomicky nezávislé jedince, kteří si dopřávají díky úspěšné kariéře luxus soukromí vlastního bydlení a osobní nezávislosti, ale zároveň i potřebnou intimitu vztahu.

Levin a Trost⁴⁰ připisují důvod obliby nekonvenčního spoluzití LAT blízkému se-pětí s vyšším výskytem nesezdaného soužití ve společnosti a s ním spojenou proměnou sociálních norem. Od „commuter marriages“, v nichž partneři mají naopak pouze jednu společnou domácnost, odlišuje LAT jako spoluzití, v němž si oba partneři ponechávají domácnost vlastní, ať už z důvodu strachu z nestability v případě rozchodu, tak z důvodu toho, že je taková forma vztahu pro ně prostě vyhovující.

Levin⁴¹ vyslovuje prognostickou vizi, že k tomu, aby byl LAT uznán za sociální instituci (na příkladech Norska a Švédska), je nutné, aby bylo nejprve institucionalizováno nesezdané soužití.

O soužití LAT jako o instituci hovoří i Mareš⁴², jakožto o konceptu, který může být vzhledem k čerpání zdrojů z redistribuce prováděné sociálním státem mnohem výhodnější.

Partneři žijící v oddělených domácnostech mohou čerpat některé výhody jako samostatní jedinci (např. při péči o dítě a nízkém příjmu), zatímco v manželském svazku, a nejspíše i při pouhém sdílení domácnosti s partnerem, by na některé výhody nedosáhli (např. při šetření orgánů státní správy v domácnosti osamělého rodiče se může dávat důraz na to, zda rodič opravdu žije v domácnosti sám, tedy bez partnera, který by mohl partnerovi na domácnost částečně finančně přispívat).

3.8 Rodiny rozdělené v čase a v místě

Jako se v současnosti mluví o nestabilitě manželských svazků, mluví se i o celkové fragmentovanosti „kariéry“ partnerských vztahů.

Roztříštěnost v partnerských vztazích se odvíjí nejen od postupující individualizace společnosti (od individualizace samotných partnerů vstupujících do vztahů), ale také je odvislá od sociálních poměrů panujících v místě života partnerů. Velmi důležitou změnou

³⁹MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost* Sociologické nakladatelství, Praha, 2006

⁴⁰LEVIN, I., TROST, J. *Understanding the Concept of Family* Family Relations 41 July 1992, 1992

⁴¹LEVIN, I. *Living Apart Together: A New Family Form* Current Sociology, Vol. 52, No 2, 2004

⁴²MAREŠ, P. *Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti in Sirovátka, T. a kol. 2006. Rodina, zaměstnání a sociální politika* František Šalé - ALBERT, Boskovice, 2006

oproti rodinám tradičním prochází instituce rodiny i kvůli globálním změnám na trhu práce.

Celková vyspělost společenského systému a ekonomická vyspělost státu usnadňuje svým obyvatelům „single“ život, zatímco v ekonomikách méně vyspělých je rodina důležitější jednotkou. Ve společnostech s nízkou stabilitou ekonomiky dosahuje na uspokojivou kvalitu života nižší procento obyvatelstva. Proto se část populace rozhoduje pro rozdělení „kariéry“ partnerské a kariéry pracovní. Stěhování za prací a migrace vytváří rodiny rozdělené v čase a místě (family separated in time and space).⁴³ Může jít jak o „transnacionální“ rodiny rozdělené v důsledku transnacionální migrace (jeden partner žije a pracuje v zemi jiné, než kde žije druhý partner a/nebo zbytek rodiny), tak o rodiny, ve kterých partneři dojíždějí za prací do větších vzdáleností, a také o různorodé vztahy tzv. vztahy „na dálku“ rozvíjející se s postupnou globalizací světového prostoru.

Transnacionální migrace pak znamená propojení dvou různých sociálních polí a udržování vazeb i na dlouhé vzdálenosti. Szaló⁴⁴ ve shodě s Rousem popisuje fenomén transnacionální migrace na příkladu Mexičanů migrujících do USA za prací.

Transnacionální migrace je jedním z příkladů, který dokládá, že rodiny jsou často zásadně konstruovány vnějším sociálním prostředím a strukturou společnosti (viz.kapitola 4).

⁴³BACA ZINN, M., EITZEN D. S. *Diversity in Families* Pearson Education, Inc., 2005

⁴⁴SZALÓ C. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich* Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2007

4 Teoretická východiska

Rodina je prostor, se kterým je konfrontován skutečně každý. Zdá se, že v praxi může být v oblasti rodiny odborníkem kdokoliv. Přece každý v jedné z rodin vyrostl, případně již další rodinu založil on sám! Ale na rodiny lze pohlížet z mnoha různých hledisek a zařadit je do odlišných teoretických rámců.

Sociologickým paradigmatem ve výzkumu rodin je dle Zinn a Eitzena⁴⁵ hledisko strukturální diverzity. Pro ukotvení rodiny a partnerkých svazků v kontextu společenském je důležité přijmout charakteristiky, o které se může výzkum dále opírat.

Hledisko strukturální diverzity ve výzkumu rodin podle Zinn a Eitzen a paradigmatu pro výzkum rodiny z pohledu sociologie:

- 1. Rodiny jsou sociálně konstruované a v čase se mění.**
 - to znamená, že neexistuje jediná realita rodiny, jediná univerzální definice, která by mohla postihnout variabilitu rodiny, která se liší nejen ekonomickými, politickými a kulturními podmínkami, v nichž se nachází
 - formy a významy rodiny jsou sociálně a historicky odlišné
- 2. Diverzita rodiny je vytvářena skrze sociální systém, který organizuje společnost jako celek.**
 - instituce rodiny se vztahově prolíná s dalšími sociálními institucemi (ekonomický systém, politika, vzdělávací systém a náboženské instituce)
- 3. Sociální pozice, ve kterých se rodiny nachází, nejsou produktem jednotlivých mocenských struktur, ale jsou utvářeny vzájemným prolínáním těchto hierarchických struktur.**
- 4. Diverzita rodiny je konstruována skrze sociální systém a lidskou činnost.**

4.1 Demografická změna a vliv na postoje k manželství a nesezdanému soužití

Pro vysvětlení současné diverzity v rodinách je důležitý kontext demografických změn. Rabušic⁴⁶ přirovnává demografickou změnu v ČR v 90. letech 20. století (výrazný pokles plodnosti a sňatečnosti) ke změnám, které ve většině západoevropských zemích probíhaly od konce 60. let, kde nevyvolaly narozdíl od českých demografických otřesů tak dramatické reakce proto, že probíhaly pozvolna, víceméně nepozorovaně. V ČR po roce 1989 však nápadně klesá počet uzavřených manželství, zatímco počet nesezdaných soužití o to více stoupá.

⁴⁵BACA ZINN, M., EITZEN D. S. *Diversity in Families* Pearson Education, Inc., 2005

⁴⁶RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?* Sociologické nakladatelství, Praha, 2001

Znakem zásadní proměny v životě české populace je hlavně neochota mladých lidí přivádět na svět potomky, a v jejím důsledku pokles plodnosti v 90. letech, který dosáhl až pod hranici čisté reprodukce.

Problémem se zabývají odborníci různého zaměření, obzvláště je nutné zabývat se prioritně následky současné situace v teoriích a v praxi sociální politiky vzhledem k tomu, že sociální politika je v našich historických podmínkách nastavena na systém průběžné solidarity, a jelikož skupina obyvatel v důchodovém věku začne brzy převažovat nad ekonomicky aktivní populací.

Van der Kaa mluví o tzv. druhé demografické tranzici. Teorie druhé demografické tranzice je snad nejvíce popularizovanou a nejčastěji citovanou demografickou teorií týkající se vysvětlení poklesu plodnosti v současných společnostech v Evropě od druhé poloviny 60. let.

Druhá tranzice znamená, že narozdíl od předchozí fáze ve vývoji rodiny, kdy bylo ve svazku nejdůležitějším prvkem dítě, které spojovalo manželskou rodinu, a bylo nejdůležitějším v propojení rodiny, v nově nastalé individualizované společnosti je hlavní zájem v manželství život a potřeby manželského páru, jeho potřeb jako dvou individualit (viz. Cherlinův pojem „individualizované manželství“). Na rozdíl od zájmu rodinného společenství klade teorie důraz na potřeby partnerů a hovoří o seberealizaci a sebenaplnění ve vztahu (viz.dále Inglehart).

4.2 Normativní teorie

Hamplová⁴⁷ uvádí dvě hlavní skupiny teorií, které mají změny v demografickém vývoji a v nastalých změnách reprodukčního chování osvětlit. Jsou to teorie normativní a teorie racionální volby.

Normativní teorie zaměřují pozornost na význam hodnot a preferencí v lidském chování. Proměny v rodinných vzorcích a v rodinném i v partnerském chování přisuzují změnám v hodnotách, aspiracích a očekáváních.

Změny v chování populace mladých lidí, která má přirozeně očekávané poslání v reprodukci společnosti, pak hodnotí dle pohledu aktérů na klíčové „moderní“ hodnoty, dle kterých je orientováno životní usilování a směřování k budoucnosti.

Hamplová dle různých autorů zdůrazňuje tři nejdůležitější znaky normativních teorií. Hlavními znaky normativních teorií je současná zaměřenost na sekularizaci, individualismus a ideologii rovného postavení žen a mužů ve společnosti.

Ronald Inglehart teoretizuje ve smyslu posunu hodnotové sféry od zásadních ekonomických faktorů důležitých pro společnosti v období rané industrializace k tzv. „oprav-

⁴⁷HAMPLOVÁ, D. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003

dovým hodnotám“, které se v současných společnostech „dostatku“ umísťují na přední místa v uvažování o smyslu spojení mezi lidmi a celkové mezilidské komunikace.

Inglehart rozděluje hodnoty na „materialistické“ (fyzické bezpečí a blahobyt) a „postmaterialistické“ (kvalita života). Hamplová pak dle Ingleharta vysvětluje, že tradiční rodina a rodinné hodnoty v tomto smyslu náleží k hodnotám materialistickým, zatímco nesezdané soužití (nebo život bez stálého partnera a jiné alternativní svazky) pak reprezentuje hodnoty „postmaterialistické“, které nejsou primárně založeny na hledání primární jistoty a bezpečného zázemí.

Inglehart zdůrazňuje, že mladé generace mohou v životě tíhnout k hledání takových nematerialistických hodnot jako je nezávislost, seberealizace a sebevyjádření (sebekoncepcie v preferenci nesezdaného soužití) díky relativnímu bohatství vyspělých států a rozvoji sociálního státu.

O „post – materialistických“ hodnotách lze tedy uvažovat především v souvislostech westernizovaných států, kde pomoc jednotlivcům např. v tíživých životních situacích nabízí přednostně stát díky rozvinutému sociálnímu systému.

Dalším významným autorem řazeným do okruhu normativních teorií je zmiňován Anthony Giddens, a to hlavně kvůli teoretizovanému pojmu „volně plynoucího“ (confluent relationship) vztahu.

„Volně plynoucí“ vztah znamená, že vztah funguje na principu utváření vzájemného emocionálního svazku, ten ale není bezpodmínečně vázán na jediného „pravého“ životního partnera, jenž je tou druhou neodlučitelnou polovinou páru, ale více osobitým subjektem prožívajícím život ve vztahu z důvodu uspokojování vlastních potřeb. Přestane-li být vztah v některé složce dostatečně saturován, je možné vztah opustit, nahradit dalším vztahem, tzn. vytvořením nové uspokojivé emocionální vazby.

„Volně plynoucí“ vztah není podmíněn monogamickým chováním, závazky z něj vyplývající nemají pevně stanovené hranice, a je založen na principu dobrovolnosti. Funkčním pojetím vztahů popírá ideál „romantické lásky“ (známé z mýtů, historických příběhů, rodinných historek), který je opředen mýtem tzv. „pravé lásky“ a „pravého partnera“ na celý život.

4.3 Teorie racionální volby

Teorie racionální volby naopak nechávají hodnoty (těžko postižitelné, protože se v průběhu času mění, a také tím, že vyznávané hodnoty velmi často neodpovídají realitě (např. věrnost), stranou zájmu. Hodnotí více objektivní podmínky, strategie, které motivují k rozhodnutí vstoupit do manželství, na druhé straně hledá i záporné faktory, které mohou být faktory rozhodnutí bránící. Zaměřují se na propojenost společenské struktury s reálným životem sociálních skupin, které jsou charakterizované společným usilováním o určitý stav, dosažení plánovaného cíle.

Teorie racionální volby se zabývají zobrazením možností volby v rámci společenského systému, a tím, jak výhodné jednotlivé volby jsou vzhledem k dosažení cíle z hlediska struktury společnosti.

Becker formuloval teorii citovanou nejčastěji v původním názvu jako „New Home Economics“.

Zásadní je pro tuto teorii myšlenka, že každý člověk se pokouší využít všech dostupných zdrojů (hmotného, kapitálu sociálního a kulturního) kapitálu co nejlépe k maximalizaci vlastního užítku (a následně užitek svých blízkých v rámci rodinného systému), aby co nejstrategičtěji využil svých schopností k tomu, aby se mu vedlo co nejlépe.

Z pohledu teorie sňatkového trhu Becker říká, že při hledání partnera pro vytvoření partnerského a rodinného zázemí je situace obdobná. Sňatek je dobrovolným aktem a díky němu je možné získat konkrétní užitek. Jde o výhodné propojení různých kapitálů, různorodých investic směřovaných do budoucnosti. Významným úkolem v manželském svazku je dle Beckera tzv. „produkce dětí“, protože vlastní děti si nelze na rozdíl od věcí nebo investic koupit.

Becker vysvětluje, proč vzrůstá atraktivita životu v nesezdaném soužití. Prvním významným faktorem je podle něj rostoucí výdělečný potenciál žen na trhu práce (a naopak klesající užitek manželství jako statku), druhým faktorem je rozvoj moderního státu a tržní ekonomiky, protože stát supluje stále více role zastávané v dřívějších dobách úzkým kruhem rodiny (péče o nemocné, staré, nemohoucí), případně širším příbuzenským okruhem.

Lindberg kritizuje zaměřenost Beckera na „jednotku“ manželského páru a „produkcí dětí“, a upozorňuje, že je důležitější manželský pár vidět jako spojení dvou nezávislých individualit spíše než jako koalici tržního charakteru.

Oppenheimerová taktéž hodnotí teorie o důvodech odmítání vstupu do manželství u mladých generací. Kritizuje je jako neodpovídající realitě a prosazuje názor, že jde ve skutečnosti o odkládání vstupu do manželství do pozdějšího věku mladých lidí, ne o úplné vytěsnění z životní reality. Oppenheimerová zvažuje faktory, které mohou být původci bariér odrazující mladé lidi od časně formalizace partnerských vztahů (např. ukončení studia u žen).

4.4 Teorie individualizace

K teoriím moderní rodiny patří teorie individualizace v dnešní tzv. rizikové společnosti. Narozdíl od industriální společnosti, která byla rozdělena do tříd a život rodin byl určen třídní příslušností, moderní společnost už není společností velkých skupin.

Postmoderní společnost znamená dle Becka⁴⁸ společnost rizik (riziková společnost). Rizika společnost sama produkuje v závislosti na vědeckém a technickém pokroku. Riziková společnost je společností, která stojí o jistoty a bezpečí.

Riziková společnost je individualizovanou společností, ale taková vynucená individualizace není Beckem považována za svobodnou volbu, neznámá pro něj opravdovou samostatnost individuí. Jednotlivci již sice nejsou závislí na rodině, osamostatnili se a vymanili z vazby na komunitách. Individualizovaná společnost se ovšem v mnohem větší míře zavazuje pracovnímu trhu, soutěži ve vzdělávání a posilování osobního kapitálu.

Individualizaci umožňuje rozšíření systémů sociálního státu, který zaručuje individualizovaná sociální práva a sociální dávky.

Preglau⁴⁹ dle Becka popisuje detradicionalizaci a individualizaci manželství a rodiny. V postmodernitě podle Becka dochází k rozpadu buržoazního typu rodiny. Rozpad buržoazní rodiny se vyznačuje pozdějším vstupem do manželství, sňatků je uzavíráno méně oproti minulosti, rodí se méně dětí, a v pozdějším věku rodičů, zato častěji dochází k rozvodům manželství. Objevují se nové formy rodiny a rodičovství (sériová manželství, nesezdaná soužití, homosexuální svazky a manželství, singles, rodiny s jedním rodičem, oddělení biologického a sociálního rodičovství). Dalším znakem modernity je i multikulturizace rodiny, což znamená, že rodina a manželství jsou v časech globalizace ovlivňovány ve svých formách také kulturou migrantů. Rodinné trendy v postmoderní rizikové společnosti souvisí s transformací ekonomiky, její globalizací, a také s liberací žen (antikoncepce, plánované rodičovství, umělé oplodnění), které mají přístup ke vzdělávání, stejně jako na trh práce (i zkrácená pracovní doba, práce z domova . . .).

Postmoderní společnost nabízí toleranci různorodým stylům života, možnosti volby i rovnoprávnost mužů a žen. Postmoderní doba ovšem s sebou nese mnohé nové nástrahy a rizika. Svoboda volby a vyrovnanost mezi pracovním a osobním životem není určena pro každého, ale pouze tzv. vítězům (post)modernizace, a to ještě za předpokladu, že reprezentanti ekonomiky a sociální politiky jednotlivých států budou při tvorbě koncepcí brát zřetel na dostupnost sociálního pojištění a sladění potřeb pracovního a rodinného života s důrazem na péči o děti.

Také Mareš⁵⁰ hovoří o současné heterogenitě forem soužití a slábnoucímu tlaku na všeobecně závazný model rodiny. Tradiční model manželské rodiny je podle Mareše na ústupu, zatímco nesezdané soužití se stává typickým nejen pro českou společnost. Typické je vstupovat do různorodých svazků především na základě vlastních přirozených preferencí (viz. normativní teorie).

⁴⁸BECK, U. *Riziková společnost* Sociologické nakladatelství, Praha, 2004

⁴⁹PREGLAU, M. *Přednáška: Marriage and Family in Modern Industrial Society to Postmodern Risk Society*, University of New Orleans, 2007, duben, 16, 2007

⁵⁰MAREŠ, P. *Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti* in Sirovátka, T. a kol. 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika* František Šalé - ALBERT, Boskovice, 2006

Mareš odkazuje k autorům, kteří o nesezdaném soužití hovoří jako o vztahu na neúplný úvazek. Vyjadřují tak i individualistické postoje ve vztahu k sociální politice států, ale také jako znamení, které ukazuje na rostoucí individualizaci vstupujících do nesezdaných svazků, a neochotu brát na sebe trvalejší závazky.

Podle Mareše, který se zabývá i problémem současného vztahu rodiny a zaměstnání, je vidět postupující individualizaci i v oblasti zaměstnání. Jelikož tlak na pracovní i rodinnou sféru v životě je stále větší, vznikají např. disharmonie mezi realitou a představami o rovnováze pracovního a soukromého života.

4.5 Neokonzervativní, neoliberalní model a cesta plurality rodiny

Postmoderní rodina se podle Becka⁵¹ může vyvíjet třemi různými směry. První dva modely pojmenovává jako neokonzervativní a neoliberalní, třetí možností jako cestu rodinné plurality.

Neokonzervativní model představuje cestu obnovy tradičního buržoazního manželství a rodiny. Model by však nejspíše nebyl životaschopný bez určitého omezení občanských práv.

Neoliberalní model naopak podporuje vizi zcela založenou na vizi společnosti nezávislých jednotlivců (single – society). V takové společnosti by byla dosažena rovnost mezi jednotlivci bez ohledu na pohlaví, rodinnou příslušnost aj. Neoliberalní model se ale nejspíše neslučuje se základní lidskou potřebou intimity vztahů.

Tzv. třetí cestou je připustit stejné významy úrovni manželského vztahu a plurality rodiny v různých jejích formách. Důležitým aspektem pluralitní teorie je přizpůsobení ekonomie a sociální politiky potřebám k dosažení rovnováhy mezi pracovním a rodinným životem.

⁵¹PREGLAU, M. *Přednáška: The Future of the European Welfare State, University of New Orleans, Metropolitan College, Conference Room, ED 128, 2007, duben, 17, 2007*

5 Rodina a představy o rodině

Asi není třeba příliš rozvádět, že rodina je místem, které má poskytovat svým členům lásku, péči a bezpečné zázemí. Ačkoliv se zdá, že rodina je instituce poměrně dobře definovaná a pochopitelná ve svých významech, stejně tak je každá rodina zcela originální a plní různorodé funkce podle vlastní rodinné struktury a kompozice domácnosti, dle povahy jednotlivých rodinných aktérů, ale i podle dalších vnějších okolností a podmínek, v nichž se rodinná soustava nalézá (majetkový kapitál, dosažené vzdělání jednotlivých členů, podpora širší sociální sítě, atd.).

Rodiny jsou ve společnosti běžné a každý je obeznámen s funkcemi a pravidly, která jsou pro rodinu v té které společnosti přípustná (požadavky pro uzavření církevního nebo civilního manželského svazku, pravidla pro uznání otcovství, atd.). Stejně tak jsou známa i pravidla a zákazy, které nebudou-li dodržovány, zavedou rodinný systém mimo společností vymezené hranice. Postupem času povedou k destabilizaci uvnitř rodiny i k ohrožení postavení rodiny navenek, a formálně i k sankcím uvaleným na ty, kdo se provinili překročením nastavených hranic (incest v rodinách, týrání dítěte, násilí na ženách a na seniorech).

V západní společnosti se hranice systémů zdají být stále více nezřetelné. Současné generace mladých lidí zažívají rozpad rodinné struktury na vlastní kůži. Rozpad rodiny je realitou častěji než v generacích předcházejících. Nastala krize rodiny a doba otázek po jejím smyslu.

Obecné nahlížení na rodinu pak vychází z individuální zkušenosti, mezigenerační rodinné zkušenosti, ale také z kultury rodiny v historických souvislostech společnosti. Rodina je prostorem, ve kterém je možné projektovat životní plány a strategie – prostorem pro vytváření představ a mýtů, které rodinu obklopují, aby se smysl rodiny zdál být jasnější, když už není chápán s bývalou samozřejmostí.

5.1 Tři mýty kolem rodiny

Tyto tři stále velmi současné náhledy na rodinu a rodinné mýty zde uvádím proto, že jim přisuzuji význam i dle mých vlastních pozorování a rozhovorů s vrstevníky, mladými lidmi do třiceti let věku, protože vystihují postoje současných mladých lidí, či dokonce určují kategorie, do kterých se dají zařadit i názory a pohledy na rodinu a manželství nebo partnerství mezi mladými lidmi, kterých se týká empirická část této práce. Mýty pak byly nesporně inspirací pro empirickou část práce.

Baca Zinn a Eitzen⁵² popsali tři typy představ o rodině:

Rodina jako útočiště (Family as Haven)

Baca Zinn a Eitzen tento obraz (image) rodiny popisují jako únik z neosobního světa do světa intimacy, lásky a důvěry, v němž je příležitost uniknout náročné soutěži moderního světa.

Lasch pojmenoval tento obraz rodiny jako „útočiště v bezcitném světě“ („haven in a heartless world“). Popisuje rodinu jako privátní sféru ukrytou před deprivacemi prožívanými ve veřejném prostoru.

Hlavní pojmy vystihující tento obraz rodiny jsou láska a ochrana. Rodina je popisována jako instituce, ve které dva odlišné světy reprezentují dvě ústřední postavy. Matka vystupuje jako symbol lásky, něhy a tepla domácího krbu. Matka stojí v opozici k agresivnímu komerčnímu světu venku, který reprezentuje otec. Otec zastává hlavně protektivní roli a chrání rodinu před nebezpečným, krutým světem.

Rodina jako naplnění (Family as Fulfillment)

Druhým mýtem je mýtus rodiny jako místa, které sice stále zastává ochrannou roli, ale hlavním jejím významem je sebeuspokojení a naplnění sebe sama skrze vlastní rodinný život.

Důležitým pojmem je kompenzace. Pracovní život bývá stereotypní, málo naplňující a vzrušující, zatímco v rodině je možné nahrazovat neuspokojení skrze zábavu, kterou může prožívat celá rodina společně. Pojmy jako zodpovědnost a povinnost jsou nahrazeny pojmy zábava a sebeaktualizace.

Moderní rodina více popírá odpovědnost a závazek, zato vyzdvihuje možnost volby, vývoje a smysluplnosti vztahů, které už nejsou primárně formovány ideálem tzv. „pravé lásky“, ale ideálem je vztah, který má potenciál dále se vyvíjet, a který podporuje sebepoznání jednotlivých rodinných aktérů a schopnost změny.

Tento mýtus rodiny je podporován reklamním průmyslem a rodina zase naopak podporuje rozvoj různých oblastí reklamního průmyslu. Rodina je zapojena do komerčního světa a je jím nejen podmiňována, ale přímo formována. Vliv této komercializace soukromé sféry je velice patrný například ve volnočasových aktivitách novodobých rodin (viz. Mc`Donalds– oslavy narozenin dětí v prostředí dětských koutků - propojení rituálů rodiny se světem obchodu, se světem televizních reklam, zábavním průmyslem, který podporuje fiktivní rodinné mýty díky produkci tzv. rodinných seriálů, v nichž zobrazuje stereotypy rodiny, které se stávají obecnou normou v chápání každodenní rodinné reality, jež však nelze ve skutečnosti naplnit)

⁵²BACA ZINN, M., EITZEN D. S. *Diversity in Families* Pearson Education, Inc., 2005

Rodina jako břímě (Family as Encumbrance)

Třetí náhled na rodinu, tzv. „anti – image“ rodiny, je až novodobou záležitostí.

Ve společnosti, která uctívá rychlost, flexibilitu, potenciál změny, a je orientovaná na výsledky (westernizace společnosti), je rodina obviňována, že brání v dosahování společensky uznaných hodnot, a že zabraňuje v rozvoji individuality a v otevírání možností vlastního já. Rodinný život je hodnocen jako nudný a uzavřený vzhledem k možnostem seberozvoje mimo rodinný systém. Svoboda a možnost volby je adorována a hodnocena jako flexibilní a moderní přístup k vlastnímu životnímu programu.

Poslední image rodiny je kontroverzním náhledem na současnost rodiny. Anti - image rodiny vystihuje postoje části populace současných generací, které jsou vychovávány individualističtěji než kdykoliv v minulosti.

Dnes už rodina neznámá prostor, mimo který je nemožné nebo jen velmi těžké přežít, a bez něhož by jednotlivec nebyl schopen sám sebe zabezpečit. Dochází i k druhému extrému. Život bez rodiny, kterou je nutno podporovat, může být často pohodlnější. Dle současných statistik států západní civilizace se prozatím zdá, že i v budoucnosti zůstane samostatný život pro část populace uspokojivou životní strategií (viz.fenomén singles).

Teoretická část osvětlila definice, důležité pojmy a teorie potřebné pro pochopení rozsáhlejšího kontextu, v němž se instituce rodiny, manželství a nesezdaného soužití v současnosti nalézají.

Rodiny jsou konstruovány uvnitř společenského systému a propojené s jeho institucemi.

Diverzita rodiny je fenoménem doby. Současná rodina není podmíněna formalizací vztahu mezi rodiči. Manželství jako instituce ztrácí na popularitě, a je nahrazováno alternativními typy svazků, nejčastěji nesezdaným soužitím. Rodiny jsou oproti minulosti jinak uspořádané a narůstá i počet mladých lidí žijících osaměle.

6 Empirická část

6.1 Cíl výzkumu

V empirické části práce byla provedena sonda do aktuálních názorů mladých nesezdaných lidí. Hlavní cíl této části práce spočíval v analýze výzkumných otázek (hypotéz) navržených podle teoretického studia literatury a vlastních úvah nad otázkami, které se týkaly postojů k manželství a nesezdanému partnerství. Druhým přínosem sondy bylo vytvoření nástroje pro analýzu problému (dotazník), jehož funkčnost byla prakticky ověřována s myšlenkou na případné budoucí rozsáhlejší zkoumání.

Výzkum byl realizován v období od ledna roku 2008 do června roku 2008.

Sonda byla realizována jako kvantitativní studie zaměřená na svobodné, dosud nesezdané mladé lidi ve věku od 20 do 30 let včetně, kteří mají určitou životní vazbu k hlavnímu městu Praze, to znamená, že respondenti byli po určitý čas v přímém a dlouhodobějším kontaktu s životem v Praze (studium, zaměstnání), a byli tak ovlivněni prostředím města, kulturou a postoji, které jsou místním kulturním prostředím a komunikačními zdroji transmitovány.

Samotnému výzkumu předcházela pilotní studie (10 respondentů), v níž bylo ověřeno, zda je dotazník dostatečně srozumitelný, a dále použitelný. Podle pilotních dotazníků byly následně provedeny menší úpravy ve formulacích několika otázek.

6.2 Hlavní výzkumná otázka a hypotézy

Hlavní výzkumná otázka:

Většina mladých lidí, kterým je v současnosti mezi 20 a 30 lety, chce v budoucnu uzavřít manželství.

Hypotézy

Hypotéza č. 1: Ženy mají kladnější postoj k manželství než muži.

Hypotéza č. 2: Starší „mladí dospělí“ mají kladnější vztah k manželství než mladší.

Hypotéza č. 3: Věřící mají kladnější vztah k manželství.

Hypotéza č. 4: Ti, kdo vyrůstali mimo Prahu, mají kladnější vztah k manželství.

Vedlejší pracovní hypotézy:

Hypotéza č. 5: Nesezdané soužití a neochota uzavřít manželství nebo jeho odklad do pozdějších věkových kategorií je jedním z faktorů současné sociální změny, která se týká zejména změn v životním cyklu specifické věkové kategorie tzv. „mladých dospělých“. Změna se vyznačuje odlišným životním stylem a vyznáváním jiných hodnot než byly obvyklé v populaci starší generace (teorie individualizace).

Hypotéza č. 6: Manželství poskytuje stabilitu pro život a pro založení rodiny. Nesezdané soužití většinou vede k uzavření manželství.

Hypotéza č. 7: Nesezdané soužití je ceněno pro větší svobodu a nezávislost, ty jsou v současnosti ve společnosti vysoce ceněny i z hlediska profesního a kariérního.

Hypotéza č. 8: Sociální politika neposkytuje dostatečnou podporu instituci manželství. Informovanost mladých lidí o formálních stránkách manželského svazku není dostatečná.

6.3 Charakteristiky zkoumaného vzorku

Empirická část práce byla realizována formou anonymní sondy, které se zúčastnilo 64 respondentů. Respondenti byli vybíráni dle povinných charakteristik (viz. níže). Při výběru respondentů jsem se snažila co nejvíce přiblížit náhodnému výběru. Z toho důvodu byli oslovováni lidé mně neznámí, kteří se nacházeli v různých sociálních prostředích (kavárny, škola, při společenských akcích atd.). Část respondentů byla také získána na bázi kontaktů mého vlastního širšího sociálního okolí. Uvědomuji si, že to může být jistým omezením relevance výsledků, ale domnívám se, že ne významným.

Čtyři dotazníky musely být nakonec ze statistického zpracování vyloučeny, a to buď z důvodu nenaplněných povinných charakteristik respondentů (rozvedená respondentka), anebo příliš velkého počtu chybějících odpovědí. Na některé otázky v dotazníku zase neodpověděli úplně všichni respondenti (missing cases).

Vzorek respondentů byl uvažován ve vztahu k hlavnímu městu i z toho důvodu, že benevolentnější postoje k alternativám ve vztazích vykazují ve většině zahraničních výzkumů právě lidé z měst, naopak lidé z menších měst a venkovské obyvatelstvo je častěji prezentováno jako tradičnější a konzervativnější v postojích.

Věková kategorie neměla být záměrně v příliš širokém rozpětí, ale přitom měla kopírovat vývoj jedince v mladém dospělosti. Proto byl určen širší interval a vybírání respondenti od 20 do 30 let.

První kategorie byla omezena 23. rokem věku. V této kategorii by tak měly být vidět postoje mladých lidí, kteří již pravděpodobně ukončili středoškolské vzdělání, osamostatnili se a začali pracovat, anebo se rozhodli k dalšímu vzdělávání (VOŠ, VŠ). V každém případě již by měli tito respondenti mít osvojeny určité znalosti nutné pro orientaci v rodinném, pracovním i sociálně-politickém prostředí (nutné pro relevanci odpovědi v oddíle D). Z toho důvodu bylo dalším kritériem výběru ukončené středoškolské vzdělání.

Druhá věková kategorie (24 – 26 let) odpovídá věku, který je obvyklý pro ukončení vyššího vzdělání a následného hledání stabilního zaměstnání. Doba po ukončení vzdělávání je důležitá nejen pro hledání stability v zaměstnání a pro kariérní růst, ale je také obdobím, kdy je vhodná doba pro hledání trvalého partnera pro život, tedy jde často

o dobu zlomu, ve které se mladý člověk rozhoduje, jakou cestou se vydat dál, už poučen kontaktem s reálným životem, ale ještě dost mladý na to, aby mohl volit různé alternativy v životních stylech a v životních strategiích.

Třetí kategorie (27 – 30 let) pak odpovídá průměrnému věku mladých mužů a žen při vstupu do prvního manželského svazku v ČR (27 let průměrný věk nevěsty a 29 let průměrný věk ženicha).

Také se domnívám, že hranice 30. roku věku působí i jako určitá psychologická hranice, která nastavuje pomyslné mantinely přechodu mezi mládím a dospělostí.

Jak v médiích, tak obecně ve společnosti je obvyklé dělit mladé dospělé na kategorie do třiceti let, kterým je většinovou společností tolerováno další studium, cestování a single život, ale po třicítce (psychologická hranice) se názor na single životní styl mění. Singles po třicítce působí buď jako neúspěšní ve vztazích nebo jako sobečtí.

6.4 Demografické charakteristiky vzorku

I když už od počátku záměru bylo jasné, že vzorek nebude pro časovou náročnost a finanční nákladnost vybírán dle kvót, podařilo se ve vzorku respondentů zachovat rovnost v pohlaví respondentů.

Ve věkové kategorii do 23 let odpovídalo nejméně respondentů (20%), nejvíce respondentů bylo ve věku mezi 27 až 30 lety (43%).

Větší část respondentů byla vysokoškolsky vzdělaná, takřka 57%. U středoškolsky vzdělaných lze vzhledem k charakteristikám vzorku uvažovat ještě i o nedokončeném vyšším vzdělání.

Většina respondentů pocházela z Prahy (71%).

Respondentů s vyznáním odpovědělo 34%, bez vyznání bylo téměř 65% dotazovaných. Tři respondenti vyznání neuvodili.

Single bylo v době výzkumu 35% respondentů, více jich však bylo v daném čase zadaných (63%), jen jeden z respondentů odmítl odpovědět.

V rodině s oběma vlastními rodiči vyrostlo 80% respondentů, 15% pouze s jedním vlastním rodičem. Dva respondenti uvedli jinou situaci a jeden odpověď neuvodil.

S rozvodem manželství v dětství nebo dospívání mělo zkušenost jen přes 18% respondentů, tedy většina dotazovaných situaci rozvodu v dětství neprožila. Dva z dotazovaných neodpověděli.

6.5 Užité metody

Sonda měla za cíl poskytnout informaci o relevanci formulovaných hypotéz a pomoci poodhalit motivace, postoje a plánované životní strategie mladých lidí ve vztahu k manželství.

Sonda byla realizována kvantitativní metodou pomocí standardizovaného dotazníku, který v první části obsahoval 34 otázek rozdělených do 5 oddílů, které byly označeny jako oddíly A, B, C, D, a E (A – individuální hledisko, B – rodinné hledisko, C – hledisko společnosti, D – sociální politika a informovanost).

V oddíle E byli respondenti požádáni o srovnání jednotlivých položek dle hodnoty, kterou pro respondenta v současnosti mají (1 – největší důležitost až 10 – nejmenší důležitost).

Druhá část dotazníku obsahovala 12 otázek k demografickým údajům nutných pro statistické zpracování a ověření hypotéz, na které navazovaly dvě otevřené otázky, které se týkaly respondentových výhledů do budoucnosti.

Následná analýza byla založena na (v počátku práce) formulovaných hypotézách. Analýza relevance hypotéz má přinést zprávu o tom, zda bylo v jejich formulacích uvažováno správným směrem.

V případném budoucím výzkumu by posléze na základě této analýzy mělo dojít k určení přesnějších formulací hypotéz, k užšímu vymezení tématu výzkumu, i k celkovému zkvalitnění dotazníku.

V rámci šetření byli respondenti a respondentky dotazovány na souhlas/nesouhlas se sadou výroků týkajících se postojů k manželství a nesezdanému partnerství dle vlastních názorů, v části věnované problematice informovanosti o sociální politice pak byli respondenti dotazováni na obecné pravdy (ne vlastní názor), ke zjištění povědomí o sociálně – politické stránce partnerských vztahů.

Získané údaje z 1. části dotazníku (oddíly A – E) a demografických údajů byly zpracovány a vyhodnoceny pomocí statistického programu SPSS. Výsledná data byla převedena do tabulek s procentuálními údaji, jejichž komentáře jsou součástí analýzy. Početně srovnatelné nejsou kategorie, ve kterých respondenti nechali některé otázky bez odpovědí (tzv. missing cases). Komentáře jsou strukturovány dle četností nominálních proměnných, nejprve četností celkových, a dále dle pohlaví, věku, vzdělání, obce, vyznání a partnerského stavu.

Zmiňovány v komentářích jsou pouze položky s významnějšími výsledky oproti ostatním proměnným.

6.6 Výsledky analýzy

V této části uvádím výsledky provedeného dotazníkového šetření. Text je členěn dle jednotlivých tematických oddílů. V každém oddílu jsou podrobeny analýze výroky, které se vztahují k danému tématu. Výsledky jsou podpořené ukázkami vybraných tabulek.

V oddíle věnovaném sociální politice jsou výsledky posuzovány v obecné rovině, už ne vzhledem k jednotlivým charakteristikám. Domnívám se, že by v rámci této sondy takto členěné výsledky neměly vysokou vypovídací hodnotu.

6.7 Oddíl A: Individuální hledisko

Výrok č. 1

Manželství je přežitek.

Komentář:

Výrok o tom, že by manželství bylo zastaralou, přežitou institucí, popřelo 90% všech dotazovaných. Vysoký nesouhlas s tvrzením byl vidět u všech skupin respondentů. Do konce více jak polovina respondentů odpověděla, že s výrokem rozhodně nesouhlasí.

Drobný rozdíl byl mezi muži i ženami, kteří se sice shodně vyslovovali proti výroku, že manželství je přežitek, ale lišili se v míře nesouhlasu. Velmi kategoricky nesouhlasily ženy, což ukazuje na to, že ženy mají zřejmě kladný postoj k manželství. Ovšem na základě dat nelze tvrdit, že ženy mají výrazně kladnější postoj k manželství než muži, protože rovněž téměř dvě třetiny mužů nesouhlasily s tvrzením, že by manželství bylo přežitkem.

Tabulka č. 1 Vztah mezi místem dospívání a vnímáním manželství.

		Během dětství a dospívání jsem většinou bydlel/a v:		Celkem
		Praxe	mimo Prahu	
Manželství je přežitek	Spíše ano	2 11,8%	4 9,3%	6 10,0%
	Spíše ne	5 29,4%	17 39,5%	22 36,7%
	Rozhodně ne	10 58,8%	22 51,2%	32 53,3%
Celkem		17 100,0%	43 100,0%	60 100,0%

Výrok č. 2

Když někoho miluju, nepotřebuju na to papír.

Komentář:

Výrok navazuje na výrok č.1. Výrok č. 2 má podpořit nebo naopak vyloučit tvrzení, že citový vztah mezi dvěma lidmi nepotřebuje být primárně potvrzen oficiálním aktem, aby měl pro jednotlivce hodnotu. Téměř tři čtvrtiny respondentů souhlasí s tvrzením, že „papír“ ve vztahu není nezbytností, což ukazuje na to, že v úvahách respondentů je citový vztah povýšen nad oficiální akt manželského spojení. Zaměříme-li se na rozdíly mezi jednotlivými skupinami respondentů, tak zajímavým zjištěním je, že s tímto výrokiem souhlasili častěji muži než ženy a středoškoláci než vysokoškoláci. Rozdíl je patrný i v různých věkových kategoriích (20-23 let, 24-26 let a 27-30 let). Nejmladší věková kategorie souhlasila s výrokiem nejméně. V prostřední skupině pak souhlas stoupá a je zde přes tři čtvrtiny souhlasných odpovědí respondentů. V nejstarší věkové kategorii je už zase

míra souhlasu o trochu menší (možná jsou už blízko rozhodnutí do manželství vstoupit a hledají důvody i pro sebe). Znatelný rozdíl byl i mezi respondenty mimo Prahu (užívám jako zkrácený výraz pro ty, kteří vyrostli nebo v dětství a dospívání trávili nejvíce času mimo Prahu). S výrokem souhlasilo kolem 60% mimopražských respondentů. V Praze byl souhlas viditelně vyšší, a to až 80% souhlasných odpovědí. Výrazně souhlasný postoj s výrokem se ukázal být i mezi lidmi bez vyznání, kde dosáhl celých 80%.

Tabulka č. 2 Vztah mezi vyznáním a vnímáním manželství.

		Vyznání		Celkem
		s vyznáním	bez vyznání	
Když někoho miluju, nepotřebuju na to papír.	Rozhodně ano	5 25,0%	21 56,8%	26 45,6%
	Spíše ano	7 35,0%	9 24,3%	16 28,1%
	Spíše ne	4 20,0%	6 16,2%	10 17,5%
	Rozhodně ne	4 20,0%	1 2,7%	5 8,8%
Celkem		20 100,0%	37 100,0%	57 100,0%

Výrok č. 3

Abych se cítil/a ve vztahu spokojeně, potřebuju mít pocit svobody a nezávislosti.

Komentář :

S daným výrokem souhlasí naprostá většina respondentů (93%). Potvrzují, že svoboda a nezávislost jsou pro dnešní mladou generaci důležité hodnoty, v nichž nacházejí uspokojení, a do vztahů patří, případně by respondenti chtěli, aby do jejich vztahů patřili.

Vzorná shoda panuje mezi muži a ženami. Nejen muži, ale i ženy touží po autonomii, chtějí se ve vztazích prosazovat.

Dle výsledů šetření s věkem potřeba nezávislosti a svobody ve vztahu stoupá. Nejvyšší míra souhlasu s výrokem (100%) byla u respondentů mezi 27 a 30 lety. Může to být dáno větší bohatostí zkušeností z předchozích vztahů (mezi 27 a 30 je vyšší pravděpodobnost zkušeností s více vztahy než u kategorie kolem 20. roku věku).

S výrokem souhlasí většina respondentů nezávisle na místě původního bydliště. Rozdíl mezi pražskou a mimopražskou populací nebyl příliš markantní.

Postoje mladých lidí s vyznáním a bez vyznání se výrazně neodlišují mezi sebou, ale ani od celkové populace výzkumu.

Tabulka č. 3 Vztah mezi věkem a vnímáním důležitosti pocitu svobody a nezávislosti ve vztahu.

		Věk			Celkem
		20 - 23	24 - 26	27 - 30	
Abych se cítil/a ve vztahu spokojeně, potřebuju mít pocit vlastní svobody a nezávislosti.	Rozhodně ano	7 58,3%	12 54,5%	14 53,8%	33 55,0%
	Spíše ano	3 25,0%	8 36,4%	12 46,2%	23 38,3%
	Spíše ne	2 16,7%	2 9,1%		4 6,7%
Celkem		12 100,0%	22 100,0%	26 100,0%	60 100,0%

Výrok č. 4

Mám strach, že kdybych uzavřel manželství, mohlo by skončit rozvodem.

Komentář :

Při současné vysoké míře rozvodovosti (v ČR dnes končí každé druhé manželství rozvodem) je opodstatněná hypotéza, že mladí lidé raději manželství oddalují, nebo do něj raději vůbec nevstupují z důvodu, že se chtějí vyhnout případnému rozvodu.

Překvapivým výsledkem je vysoká míra nesouhlasu respondentů s tvrzením napříč všemi skupinami dotázaných. Celkově se proti výroku vyslovilo 75% respondentů, což znamená, že pouze čtvrtina respondentů trpí obavami z případného rozvodu manželství.

Ženy s uvedeným výrokiem nesouhlasily ve větší míře než muži (postoj může být ovlivněn přáním žen samých neselhat v manželství, touhou nebo přáním po tom se nerozvést, či nepřiznáním si reálného počtu rozpadajících se současných manželských svazků).

Rozdíl je vidět i mezi věkovými kategoriemi. Nejmladší se rozvodu sebevědomě nebojí (91%). Tato jistota s rostoucím věkem klesá, ale zase u nejstarších pak přeroste až k téměř stoprocentní hranici souhlasu.

To bylo překvapivé zjištění i z důvodu, že během neformálního rozhovoru s respondenty se často objevoval postoj k manželství jako k dočasné instituci (opakuje se výroky typu: „Má to cenu brát se ...na 5, na 6 let?“).

Naopak velkým překvapením není, že se rozvodu méně obávají věřící lidé než ti bez vyznání, mezi kterými se rozvodu bojí třetina respondentů.

Respondenti, kteří vyrostli v Praze, nesouhlasí s výrokiem o trochu výrazněji oproti mimopražským, rozdíl však není nijak očividný.

Tabulka č. 4 Vztah mezi vyznáním a strachem z toho, že by manželství mohlo skončit rozvodem.

		Vyznání		Celkem
		s vyznáním	bez vyznání	
Mám strach, že kdybych uzavřel manželství, mohlo by skončit rozvodem.	Rozhodně ano		1 2,7%	1 1,8%
	Spíše ano	2 10,5%	11 29,7%	13 23,2%
	Spíše ne	13 68,4%	19 51,4%	32 57,1%
	Rozhodně ne	4 21,1%	6 16,2%	10 17,9%
Celkem		19 100,0%	37 100,0%	56 100,0%

Výrok č. 5

Manželství přináší nesmyslné závazky.

Komentář:

Respondenti vyjádřili vysokou míru nesouhlasu s negativním tvrzením vztahujícím se k závazkům v manželství. Celých 90% z nich si nemyslí, že manželství přináší nesmyslné závazky.

Tvrzení popírají všechny dotazované skupiny (nejméně tři čtvrtiny u všech rozlišovaných skupin respondentů).

Velmi vysokou míru nesouhlasu, a to takřka 95%, vyslovili mladí lidé z Prahy, u kterých lze spíše očekávat benevolentnější postoj, ale to se dle odpovědí neprokázalo.

Rozlišujeme-li míru nesouhlasu dle věku, zjistíme, že nejmladší respondenti s tvrzením nesouhlasí, po 27. roce míra nesouhlasu lehce klesá, což opět může souviset s již nabytými životními zkušenostmi.

Tabulka č. 5 Manželství přináší nesmyslné závazky.

	N	procenta
Rozhodně ano	2	3,3
Spíše ano	4	6,7
Spíše ne	29	48,3
Rozhodně ne	25	41,7
Total	60	100,0

Výrok č. 6

Proces uzavření manželství je formálně příliš náročný.

Komentář:

Na výrok č. 5 navazuje negativně zabarvený výrok, který se respondentů ptá, zda-li považují proces uzavření manželství za příliš formálně náročný. Právě tato vysoká

formalizovanost a institucionalizace manželství může být jedním z hlavních důvodů, proč velká část mladých lidí zůstává svobodná.

Vycházím ze zkušeností, že informovanost o krocích, které je nutné podstoupit před samotným aktem sňatku, se zdá být v populaci svobodných všeobecně poměrně malá, zejména u lidí mladších, kteří tento krok reálně ještě vůbec nezvažovali.

Očekávání, že větší část dotazových bude na výrok reagovat souhlasně, se nevyplnilo. Čtyři pětiny respondentů se domnívají, že uzavřít sňatek není zase tak lehké. Kongruenci nacházíme u mužů i u žen, dokonce zmíněné přibližně čtyři pětiny respondentů nesouhlasí s daným výrokem i ve všech věkových kategoriích, mezi vysokoškoláky a i lidmi bez vzdání. Větší míru nesouhlasu vyslovili lidé věřící a mladí původně mimopražští.

V Praze se jedné pětiny respondentů zdá, že uzavřít sňatek je z formálního hlediska náročné, nesouhlasilo přes 80%, u mimopražských pak dokonce téměř 90% respondentů.

Tabulka č. 6 Vztah mezi místem dospívání a vnímáním procesu uzavření manželství jako příliš formálně náročného.

		Během dětství a dospívání jsem většinou bydlel/a v:		Celkem
		Praze	mimo Prahu	
Proces uzavření manželství je formálně příliš náročný.	Rozhodně ano	1 5,9%		1 1,7%
	Spíše ano	1 5,9%	8 19,0%	9 15,3%
	Spíše ne	9 52,9%	24 57,1%	33 55,9%
	Rozhodně ne	6 35,3%	10 23,8%	16 27,1%
Celkem		17 100,0%	42 100,0%	59 100,0%

Výrok č. 7

Výhoda nesezdaného soužití je v tom, že je jednodušší se rozejít.

Komentář:

Podle výzkumu ISSP z roku 2000 o představách mladých lidí o manželství a rodičovství byl případný snadnější rozchod jedním z nejčastěji uváděných důvodů, proč je výhodnější žít v nesezdaném soužití než v manželství.

Dle odpovědí na otázku č. 4 ohledně strachu z rozvodu se v šetření nepodařilo prokázat, že by rozvod byl pomyslný Damoklův meč, který by visel nad hlavami respondentů.

Jak se tedy respondenti staví naopak k pozitivnímu výroku o nesezdaném soužití? Souhlasí s tím, že je skutečně výhodnější jednodušší rozchod bez formalit? Odpovědí je prostě ANO. Výhodu ve snadnějším odchodu ze svazku vidí čtyři pětiny dotazovaných, téměř ve shodě jsou ženy i muži.

Shodně pak odpovídali i lidé, kteří náleží do mladší a střední věkové kategorie, o něco méně souhlasili lidé nad 27 let.

S výrokem nejméně souhlasili respondenti věřící (70% souhlasí), pro které zřejmě platí představa manželství jako instituce rozlučitelné pouze ze závažných důvodů a častěji vidí i nesezdané soužití jako vztah, který spíše manželství předchází než jako rovnocenný svazek na úrovni manželského.

Rozdíl v odpovědích mezi lidmi, kteří během dětství a dospívání bydleli v Praze a mimo ni byl v tom, že mezi mimopražskými byl vyhraněnější názor, více rozhodných odpovědí ano i ne. Pražští respondenti naopak odpovídali nejčastěji možností Spíše ano.

Naopak čtvrtina vysokoškoláků se s tvrzením neztotožňuje. Souhlas klesá také v poslední věkové skupině, kde si více než čtvrtina respondentů nemyslí, že jednodušší rozchod je pro partnery výhodný.

Tabulka č. 7 Vztah mezi místem dospívání a vnímání výhody nesezdaného soužití v tom, že je jednodušší se rozejít.

		Během dětství a dospívání jsem většinou bydlel/a v:		Celkem
		Praze	mimo Prahu	
Výhoda nesezdaného soužití je v tom, že je jednodušší se rozejít.	Rozhodně ano	3 17,6%	17 39,5%	20 33,3%
	Spíše ano	11 64,7%	18 41,9%	29 48,3%
	Spíše ne	2 11,8%	1 2,3%	3 5,0%
	Rozhodně ne	1 5,9%	7 16,3%	8 13,3%
Celkem		17 100,0%	43 100,0%	60 100,0%

Výrok č. 8

V manželství jsou lidé šťastnější než ti, kdo žijí v nesezdaném soužití.

Komentář:

Chaloupková a Šalamounová⁵³ zmiňují, že v šetření týkajícího se postojů k manželství a k jiným alternativám rodiny v roce 1994 a v opakovaném šetření v roce 2000, byl podíl respondentů, kteří souhlasili s následujícím výrokem téměř 46% v roce 1994, a v následném šetření 42%: „Ženatí muži a vdané ženy jsou obecně spokojenější než svobodní.“

⁵³CHALOUPKOVÁ J., ŠALAMOUNOVÁ P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004

Otázka v mém šetření byla vymezena ve vztahu k manželství a nesezdanému soužití, zatímco otázka v šetření ISSP nebyla vymezena k protikladu, ke kterému by se výrok měl vázat. Má otázka je tak zaměřenější z hlediska tématu výzkumu. I tak jsem předpokládala, že by mohly být odpovědi respondentů výrazně podobné jako v obou šetřeních.

Navzdory mému očekávání si většina respondentů nemyslí, že lidé žijící v manželství byli šťastnější než ti, kteří žijí v nesezdaném soužití. To uvedly více jak tři čtvrtiny respondentů, dokonce více žen než mužů, což ukazuje na jasně deklarovaný postoj dotazovaných žen, že manželství není zárukou štěstí nebo spokojenosti

V šetření ISPP (2000, český soubor), byl rozdíl mezi souhlasem u žen a mužů a to 40% u žen, 44% u mužů. (opačný poměr souhlasu mého šetření).

Nejjasněji nesouhlas s tvrzením vyjadřují respondenti starší dvaceti sedmi let. Z nich nepochybuje vůbec nikdo, že by formalizace svazku měla mít vliv na štěstí partnerů.

Podle vzdělání se postoje nelišily. Dle očekávání byl nesouhlas trochu nižší ve skupině věřících, kde si téměř celá čtvrtina respondentů myslí, že lidé jsou šťastnější v sezdaném svazku.

Odpovědi pražské a mimopražské populace se příliš závažně nelišily. Kolem čtyř pětina respondentů si nemyslí, že v manželství je větší záruka garance štěstí.

Tabulka č. 8 Vztah mezi vnímáním štěstí v manželství vs. nesezdaným soužitím a věkem.

		Věk			Celkem
		20 - 23	24 - 26	27 - 30	
V manželství jsou lidé šťastnější než ti, kdo žijí pouze v nesezdaném soužití.	Rozhodně ano		1 5,0%		1 1,8%
	Spíše ano	2 16,7%	5 25,0%		7 12,7%
	Spíše ne	6 50,0%	5 25,0%	11 47,8%	22 40,0%
	Rozhodně ne	4 33,3%	9 45,0%	12 52,2%	25 45,5%
Celkem		12 100,0%	20 100,0%	23 100,0%	55 100,0%

Výrok č. 9

Líbí se mi představa, že po svatbě k sobě s partnerem budeme mít oficiální závazky.

Komentář:

Respondenti, kteří souhlasili a nesouhlasili s výrokem č. 9 se dělí na dvě přibližně stejně velké skupiny. Více jak polovinu respondentů se představa oficiálních závazků mezi partnery líbí, ale druhá polovina souhlas s výrokem nesdílí.

Podle výsledků sondy lze zjistit, že ve větší míře souhlasily ženy, muži se v odpovědích rozdělili přesně na polovinu.

Opět se mi zdá zajímavá tendence procházející skrze věkovou strukturu. Závazky ani nevíta, ani neztracuje nejmladší věková kategorie, uprostřed souhlasné výroky rostou, zase mezi 27. a 30. rokem klesají pod hranici 50%. Zdá se, že starší respondenti už více zvažují reálné následky vstupu do manželství, raději si zachovávají od souhlasu s výrokem mírný odstup.

Jen necelá polovina věřících respondentů souhlasí s výrokem, že jim oficiální závazky k partnerovi vyhovují. Netypicky souhlasí více jak polovina těch bez vyznání, kteří se většinou v názorech obecně považují za více benevolentní.

Tabulka č. 9 Vztah mezi postojem k závazkům v manželství a vyznáním.

		Vyznání		Celkem
		s vyznáním	bez vyznání	
Líbí se mi představa, že po svatbě k sobě s partnerem budeme mít oficiální závazky.	Rozhodně ano	2 10,0%	1 2,7%	3 5,3%
	Spíše ano	7 35,0%	20 54,1%	27 47,4%
	Spíše ne	5 25,0%	8 21,6%	13 22,8%
	Rozhodně ne	6 30,0%	8 21,6%	14 24,6%
Celkem		20 100,0%	37 100,0%	57 100,0%

Výrok č. 10

V manželství se nemusím bát do vztahu citově investovat.

Komentář:

Posledním výrokem v sadě výroků zaměřených na individuální pohled na manželský svazek a nesezdané soužití, se týká citových investic v partnerství.

Téměř polovina respondentů souhlasila s výrokem, že v manželství se nemusí bát do vztahu citově investovat.

Výrok má potvrdit nebo vyvrátit myšlenku, že i v současné době manželství představuje instituci spojenou především se stabilitou a zárukami investic nejen materiálních, ale i emocionálních.

Více než polovina respondentů však dnes nemá pocit, že manželství je zaručeně bezpečné místo pro citovou investici. Myslí si to pouze polovina mužů a necelá půlka žen.

Lehce přes polovinu pražských i mimopražských respondentů s výrokem nesouhlasilo, avšak více odpovědí u obou skupin je zaznamenáno jako spíše ano/spíše ne, takže postojům chyběla názorová jistota.

V manželství jako v bezpečné místo, kde se lze citově realizovat, věří více mladí s vyznáním a to skoro o čtvrtinu více než respondentů bez vyznání.

Tabulka č. 10 V manželství se nemusím bát do vztahu citově investovat (celkové frekvence).

	N	procenta
Rozhodně ano	9	15,3
Spíše ano	19	32,2
Spíše ne	15	25,4
Rozhodně ne	16	27,1
Celkem	59	100,0

6.8 Oddíl B: Rodinné hledisko

Výrok č. 11

Manželství je předpoklad rodiny.

Komentář:

Manželství jako předpoklad rodiny, tedy jako instituci, ve které se utvářejí podmínky pro založení rodiny, vidí více jak polovina dotazovaných.

Častěji vyjadřují souhlas muži, skoro tři čtvrtiny mužů ve srovnání s ženami, které takto vnímaly manželství jen v polovině případů.

Rozdíl v odpovědích nebyl mezi lidmi s vyznáním a bez vyznání.

Ani polovina respondentů mezi 20 a 23 lety si nemyslí, že by manželství bylo předpokladem rodiny, starší už jsou na tom se souhlasem lépe. Skoro tři čtvrtiny respondentů v prostřední kategorii souhlasí, u nejstarších ale přesvědčení zase trochu klesá.

Středoškoláci v lehce nadpoloviční většině souhlasí s tím, že manželství je předpokladem rodiny, zato vysokoškoláci vyslovují souhlas dokonce až v 70%. Z hlediska místa, kde člověk vyrůstal je překvapivé, že manželství vidí v jeho tradičním poslání spíše lidé původně z Prahy, ale rozdíl mezi nimi a mimopražskými ve vnímání manželství není markantní.

Tabulka č. 11 Vnímání mužů a žen manželství jako předpokladu rodiny.

		Pohlaví		Celkem
		muž	žena	
Manželství je předpoklad rodiny.	Rozhodně ano	9 31,0%	4 13,3%	13 22,0%
	Spíše ano	13 44,8%	12 40,0%	25 42,4%
	Spíše ne	2 6,9%	7 23,3%	9 15,3%
	Rozhodně ne	5 17,2%	7 23,3%	12 20,3%
Celkem		29 100,0%	30 100,0%	59 100,0%

Výrok č. 12**Pro děti není dobré vyrůstat v nesezdaném soužití.**

Komentář:

Celkové výsledky ukázaly relativně konzervativní postoj k otázce, zda je nebo není dobré, když děti vyrůstají v nesezdaném soužití. Souhlas s výrokem vyslovilo 60% všech respondentů, ale souhlas nebyl rozhodný. Nejčastější odpovědí bylo spíše ano.

U žen souhlasí lehce nadpoloviční většina respondentek, muži jsou opět v názoru konzervativnější.

Tendence stoupajícího souhlasu s výrokem lze zaznamenat do 26 let věku, potom už souhlas klesá k těsné nadpoloviční většině.

Postoje věřících a respondentů bez vyznání k této otázce se neliší.

Pražská populace opět překvapuje větším konzervativismem. Více jak dvě třetiny z lidí z Prahy si myslí, že pro děti není dobré vyrůstat v nesezdané rodině, a to je více než u mimopražských, kteří souhlasí v méně jak v 50% odpovědí.

Tabulka č. 12 Pro děti není dobré vyrůstat v nesezdaném soužití (celkové frekvence).

	N	procenta
Rozhodně ano	7	11,7
Spíše ano	29	48,3
Spíše ne	14	23,3
Rozhodně ne	10	16,7
Total	60	100,0

Výrok č. 13**Moje rodina ode mne očekává, že se v budoucnosti ožením/vdám.**

Komentář :

Výrok č. 13 je postaven na hypotéze, že v rodinách stále funguje tradičně poměrně silný tlak směřovaný k potomkům, aby tito mladí lidé formalizovali svoje nesezdané svazky.

Tlak rodinného prostředí může být i dnes jedním z důležitých důvodů, proč nakonec dochází k realizaci sňatků, i když je to většinou v pozdějším věku nevěst a ženichů, anebo v souvislosti s narozením prvního dítěte.

Dle zpracovaných dat opravdu tlak rodiny cítí většina respondentů.

Vyrovnaný tlak cítí ženy i muži, ale zajímavé je, že zbylí muži vypovídali, že tlak rodiny spíše necítí, zatímco u žen to bylo rozhodně ne. Rozdíl v těchto odpovědích může vypovídat o tom, že ženy se snaží razantněji vypovědět, že tlak necítí, navzdory tomu, že společnost od nich tradiční kroky vedené za účelem založení rodiny očekává.

U dvou prvních věkových skupin očekávání ze strany rodiny, že se v budoucnu vdají či ožení, cítí většina respondentů, s hranicí 27 let však pocitované očekávání klesá, i když zůstává stále poměrně vysoké, i tak se zdá, že s rostoucí autonomií mladých dospělých klesá i síla vlivu rodiny, či pocit tlaku, který mladí dospělí v otázce partnerských svazků na svých bedrech cítí.

Větší tlak pocitují vysokoškoláci, a to může právě souviset s delším časem, který je potřebný pro osamostatňování.

Tlak rodiny cítí kolem 90% vyrostlých v Praze i mimo Prahu, kteří v průzkumu většinou zastávají méně konzervativní názory.

U věřících respondentů je tlak pocitován velmi silně.

Tabulka č. 13 Rozdíly mezi muži a ženami v očekávání rodiny, že se v budoucnu ožení/vdají.

		Pohlaví		Celkem
		muž	žena	
Moje rodina ode mne očekává, že se v budoucnosti ožením/vdám.	Rozhodně ano	8 27,6%	12 40,0%	20 33,9%
	Spíše ano	18 62,1%	15 50,0%	33 55,9%
	Spíše ne	3 10,3%		3 5,1%
	Rozhodně ne		3 10,0%	3 5,1%
Celkem		29 100,0%	30 100,0%	59 100,0%

Výrok č. 14

Manželství je dnes hlavně potvrzením emocionálního vztahu dvou lidí.

Komentář:

Zatímco v historickém vývoji bylo manželství silně tradiční institucí i z hlediska materiálního a sňatky byly dokonce uměle domlouvány, dnešní doba poskytuje mnohem větší svobodu ve volbě partnera a typu svazku, ve kterém partneri chtějí žít.

I tak zůstává instituce manželství jediným svazkem poskytujícím právní záruky, dobrovolnou smlouvou mezi partnery o právech i vzájemných povinnostech.

Jak vidí mladí lidé manželství dnes? Opravdu spíše jako potvrzení emocionálního svazku?

Z dat vyplývá, že skoro tři čtvrtiny respondentů manželství za potvrzení spíše emocionálního svazku považují.

Rozdíl je patrný u mužů a žen. S výrokem souhlasí skoro o třetinu více mužů než žen. Dokonce dvě pětiny žen se s výrokem neztotožňují. Může to být tím, že více myslí na manželství jako na ekonomickou jednotku s širšími souvislostmi společenskými.

S výrokem souhlasí více vysokoškoláků, mimopražských a lidí s vyznáním.

Veliký rozdíl se neprojevil mezi postoji k manželství u mimopražských a mezi těmi, kteří vyrůstali v Praze, celkově více jak 70% z dotázaných s výrokem souhlasilo.

Tabulka č. 14 Vztah mezi vnímáním manželství jako potvrzením emocionálního vztahu dvou lidí a místem dospívání.

		Během dětství a dospívání jsem většinou bydlel/a v:		Celkem
		mimo Prahu	v Praze	
Manželství je dnes hlavně potvrzením emocionálního vztahu dvou lidí.	Rozhodně ano	3 17,6%	9 20,9%	12 20,0%
	Spíše ano	10 58,8%	22 51,2%	32 53,3%
	Spíše ne	4 23,5%	9 20,9%	13 21,7%
	Rozhodně ne		3 7,0%	3 5,0%
Celkem		17 100,0%	43 100,0%	60 100,0%

Výrok č. 15

Na manželství mi vadí, že se netýká jen partnerů, ale obou rozšířených rodin.

Komentář:

Vztah mezi dvěma lidmi se téměř nikdy netýká pouze dvou jednotlivců jako samostatných individualit, ale ovlivňuje i širší sociální prostor, s nímž je konfrontován, a dále vzájemně ovlivňován.

Manželství je nejenom emocionálním svazkem, ale i příbuzenským vztahem. Oficiálně se sňatkem stávají rodiče a sourozenci příbuznými partnerovy rodiny, což má za následek další právní skutečnosti (např. v otázce majetkové viz. dědictví ze zákona). Spojení rodin může být pro někoho přínosem, ale i komplikací, kterou není třeba ochoten přijmout ani kvůli partnerovi. Proto byla v šetření položena otázka, zda dnešním mladým lidem vadí, že manželský svazek se netýká jen partnerů, ale obou rozšířených rodin.

Většina respondentů s výrokem nesouhlasila, tedy se zdá, že přijetí příbuzenského pouta není problém, který by ležel dnešním mladým lidem příliš na srdci.

V odpovědích na tuto otázku se muž shodovali s ženami, ani mezi středoškoláky a vysokoškoláky nebyl žádný rozdíl. Zajímavý výsledek 95% nesouhlasných odpovědí měla populace vyrůstající v Praze, u mimopražských panoval nesouhlas u tří čtvrtin dotázaných. Lidé původem z Prahy nepotvrdili pověst populace, která na sebe nechce brát závazky.

Podstatnou změnu lze vidět v postojích nejmladších respondentů, kteří se stoprocentně shodli, že jim spojení rodin nevadí, zatímco u nejstarších už toto přesvědčení klesá o celou pětinu. Opět pokles vysvětlují idealističtější pohledem mladších respondentů na manželský svazek, kteří zatím nedomýšlejí všechny důsledky rozhodnutí.

Tabulka č. 15 Míra souhlasu s výrokem „Na manželství mi vadí, že se netýká jen partnerů, ale obou rozšířených rodin“ dle věkových skupin.

	Věk			Celkem	
	20 - 23	24 - 26	27 - 30		
Na manželství mi vadí, že se netýká jen partnerů, ale obou rozšířených rodin.	Rozhodně ano		1 4,5%	1 4,0%	2 3,4%
	Spíše ano			4 16,0%	4 6,8%
	Spíše ne	5 41,7%	12 54,5%	13 52,0%	30 50,8%
	Rozhodně ne	7 58,3%	9 40,9%	7 28,0%	23 39,0%
Celkem	12 100,0%	22 100,0%	25 100,0%	59 100,0%	

Výrok č. 16

Líbí se mi, že díky manželství získám i novou rodinu.

Komentář:

Párovou otázkou k otázce č. 15 je otázka č. 16, která se ptá, jestli respondenti jsou vysloveně rádi, že díky manželskému svazku získají novou rodinu.

Jestliže respondenti v předchozí otázce odpovídali, že jim spojení rodin na manželství nevadí, je zajímavé sledovat, zdali se vysloví kladně i k tomuto výroku.

Dle vyhodnocených dat se získání nové rodiny líbí pouze lehce nadpoloviční většině respondentů, což nepotvrzuje hypotézu vytvořenou na základě odpovědí na otázku předešlou, že respondenti jsou k nové rodině spíše v pozitivním očekáváníí.

Získání nové rodiny se líbí více mužům než ženám. To odpovídá tradičnímu očekáváníí, že dcera je více připoutána k rodině původní a častěji je i nový manželský pár v kontaktu s matkou manželky než s matkou manžela.

Znovu se projevuje rozdíl mezi věkovými kategoriemi. Mladší respondenti vyjadřují souhlas s výrokem jen ze dvou pětín, nadpoloviční souhlas pak vyslovili starší respondenti.

Novou rodinu by rádi přijali spíše lidé věřící a vysokoškoláci a lidé původem z Prahy.

Tabulka č. 16 Rozdíly mezi muži a ženami v odpovědích na otázku „Líbí se mi, že díky manželství získám novou rodinu“.

		Pohlaví		Celkem
		muž	žena	
Líbí se mi, že díky manželství získám i novou rodinu.	Rozhodně ano	4 14,3%	6 20,0%	10 17,2%
	Spíše ano	13 46,4%	10 33,3%	23 39,7%
	Spíše ne	10 35,7%	12 40,0%	22 37,9%
	Rozhodně ne	1 3,6%	2 6,7%	3 5,2%
Celkem		28 100,0%	30 100,0%	58 100,0%

6.9 Oddíl C : Hledisko společnosti

Výrok č. 17

Být ženatý/vdaná zvyšuje společenskou prestiž.

Komentář:

Další výroky sledují obecně společenské hledisko v postojích k manželství a k nesezdanému soužití, a jak veřejné názorové klima může ovlivňovat postoje mladých lidí, jak se celkové názorové klima současné společnosti v České republice zrcadlí v individuálních názorech mladých lidí.

Otázka prestiže. Zatímco před rokem 1989 bylo jednoznačné, že většina mladých lidí vstoupí do manželského svazku, dnes se životní dráha mladých lidí odvíjí dle osobních preferencí, od různých možností dalšího vývoje.

Prestižní může být pro mladé třeba kariéra, život v zahraničí, ale manželství spíše už prestižní nebývá. Myslí si mladí lidé, že vstupem do manželství budou společností více oceněni?

Skoro tři pětiny respondentů výrok odmítají, v rovnováze se vyjadřují muži i ženy. Znamená to tedy, že manželství opravdu spíše není otázkou prestiže, že nemá zásadní vliv na přijetí jednotlivce společností.

Ale výsledky zase nejsou úplně jednoznačné, jestliže si celé dvě pětiny respondentů myslí, že být ženatý nebo vdaná společenskou prestiž zvyšuje.

Struktura odpovědí byla opět výjimečná v kategorii nejmladších respondentů. Mladí lidé mezi 20 a 23 lety si myslí, že manželství na prestiž vliv nemá a to ve více jak třech čtvrtinách odpovědí, zatímco v kategorii do třiceti let už se skoro polovina respondentů domnívá, že vstup do manželství s prestiží souvisí.

Většina středoškoláků se vyjádřila k výroku negativně, vysokoškoláci více váhali, a téměř polovina si myslí, že by spolu manželství a prestiž souvislost mít mohly.

Rozdíly se neprojevily v postojích věřících a respondentů bez vyznání a ani mezi pražskými a mimopražskými respondenty.

Tabulka č. 17 Míra souhlasu s výrokiem „Být ženatý/vdaná zvyšuje společenskou prestiž“ dle věkových skupin.

		Věk			Celkem
		20 - 23	24 - 26	27 - 30	
Být ženatý/vdaná zvyšuje společenskou prestiž.	Rozhodně ano		1 4,5%	2 8,0%	3 5,1%
	Spíše ano	2 16,7%	9 40,9%	10 40,0%	21 35,6%
	Spíše ne	5 41,7%	8 36,4%	10 40,0%	23 39,0%
	Rozhodně ne	5 41,7%	4 18,2%	3 12,0%	12 20,3%
Celkem		12 100,0%	22 100,0%	25 100,0%	59 100,0%

Výrok č. 18

Společnost ode mne očekává, že se ožením/vdám.

Komentář:

Dalším párovým výrokiem (rodina versus společnost) byl v dotazníku výrok ohledně očekávání společnosti, že mladí lidé budou vstupovat do manželského svazku.

Zatímco před rokem 1989 byl tlak na mladé lidi velice zřetelný a sociální politika silně podporovala sňatečnost a porodnost mladých dospělých (např. novomanželské půjčky, zavedení rodičovské dovolené atd.), dnes se politická rozhodnutí nezdaří být jednoznačná.

Cítí mladí lidé, že by bylo očekáváno a pocítují tlak, aby formalizovali partnerské svazky nebo už dnes není společenský tlak v této otázce tak citelný?

Jednoznačně tři čtvrtiny respondentů odpověděly, že společností je očekáváno, že do manželství nakonec vstoupí.

Více citlivé k problematice jsou ženy, které tlak pocítují až v 90% odpovědí, muži pak souhlasí ze tří pětín.

Nejmladší věková skupina respondentů tlak pocítuje o pětinu méně než nejstarší věková skupina, kteří uvádějí, že je sňatek očekáván u více jak u tří čtvrtin z nich.

Vzdělání nemělo v tomto případě veliký vliv, vysokoškoláci souhlasili z více jak tří čtvrtin, ale stejně tak středoškoláci odpovídali téměř ze tří čtvrtin souhlasně. Odpovědi se rovněž příliš nelišily dle toho, zda-li respondent byl věřící či ne.

Mimopražští tlak očekávání pocítují v naprosté většině, nejčastější odpovědí bylo spíše ano, u pražské populace je tlak pocítován nižší, což odpovídá představě o benevolentnějším sociálním prostředí městské kultury.

Tabulka č. 18 Společnost ode mne očekává, že se ožením/vdám (celkové frekvence).

	N	procenta
Rozhodně ano	6	10,2
Spíše ano	39	66,1
Spíše ne	8	13,6
Rozhodně ne	6	10,2
Celkem	59	100,0

Výrok č. 19

Manželství už není „in“.

Komentář:

Noviny, časopisy, televizní pořady, trendy...všude se mluví o tom, co je a co není „in“, svévolně a pod tlakem komerčních výnosů rozhodují média, co je, co není moderní.

Fenomén mladých nesezdaných lidí typický pro vykreslovaný v mnoha komerčních seriálech (např. Sex and the City, The Friends – oba seriály z prostředí singles z New York City), vytváří konstrukci reality, která s tradičním rodinným uspořádáním nemá mnoho společného.

Jaký postoj mají mladí lidé k uzavření manželství? Dopadá na ně mediální masáž, která výrazně vytváří dojem, že manželský svazek se nehodí pro moderní styl života?

Ačkoliv byl očekáván větší rozptyl v odpovědích, respondenti až téměř z 90% domnívali, že manželství není mimo současné životní trendy. Vyrovnané pak byly odpovědi u mužů i u žen.

Mezi 24 až 26 lety nesouhlas s tvrzením, že manželství není tzv. „in“ lehce klesá, ale u starších respondentů už je nesouhlas téměř stoprocentní.

Shodně vypovídali středoškoláci i vysokoškoláci.

Překvapivě větší nesouhlas s výrokem vyjádřili lidé bez vyznání.

Jasný nesouhlas s výrokem (i když nejvíce v kategorii odpovědí spíše ne) dávají najevo mimopražští i Pražané původem (mezi 80 a 90%). Rozhodně ano neodpověděl žádný z respondentů.

Tabulka č. 19 Vztah mezi vyznáním a pocitem, že manželství už není „in“.

		Vyznání		Celkem
		s vyznáním	bez vyznání	
Manželství už není "in".	Spíše ano	3 15,0%	3 8,3%	6 10,7%
	Spíše ne	12 60,0%	27 75,0%	39 69,6%
	Rozhodně ne	5 25,0%	6 16,7%	11 19,6%
Celkem		20 100,0%	36 100,0%	56 100,0%

Výrok č. 20

Je divné nebýt ženatý/vdaná po třicítce.

Komentář:

Když se tedy mladí dospělí shodli v názoru, že manželství není zastaralou institucí, bude i zajímavou sondou, zda je akceptován stav, kdy ještě po 30. roku věku mladý člověk nevstoupil do manželského svazku, což mimo jiné znamená, že žije víceméně bez závazků.

Tři čtvrtiny respondentů se shodly v názoru, že zůstat svobodný nebo svobodná po třicítce není vůbec divné, není to ostatně v současnosti vůbec výjimečný jev. Shodně s výrokem souhlasí muži i ženy, rostoucí kladný postoj vyjadřují respondenti s narůstajícím věkem. (Bylo by asi pozoruhodné, kdyby o sobě svobodní třicátníci tvrdili, že jsou „divní“.)

Vysoká shoda byla ve všech skupinách dotazovaných. Mladí, kteří dospívali v Praze se v postoji nelišili od mimopražských, téměř vyrovnaně čtyři pětiny z obou skupin s výrokem nesouhlasily. Respondenti si myslí, že být svobodný po třicítce je normální, a to není překvapivý postoj zvláště v Praze, kde žije více vysokoškolsky vzdělaných, kteří vstupují do manželství průměrně později a žije zde i více opravdových singles.

Tabulka č. 20 Míra souhlasu s výrokem „Je divné nebýt ženatý/vdaná po třicítce“ dle věkových skupin.

		Věk			Celkem
		20 - 23	24 - 26	27 - 30	
Je divné nebýt ženatý/vdaná po třicítce.	Rozhodně ano			2 8,0%	2 3,4%
	Spíše ano	3 25,0%	5 22,7%	2 8,0%	10 16,9%
	Spíše ne	3 25,0%	16 72,7%	12 48,0%	31 52,5%
	Rozhodně ne	6 50,0%	1 4,5%	9 36,0%	16 27,1%
Celkem		12 100,0%	22 100,0%	25 100,0%	59 100,0%

Výrok č. 21

Dítě se má narodit do sezdaného svazku.

Komentář:

V šetření ISSP z roku 2002⁵⁴ byly zjišťovány postoje k manželství a k alternativám v rodinách. V nabídnuté sadě výroků byla použita i otázka týkající se rodičovství mimo manželství v této podobě: „Lidé, kteří chtějí mít děti, by měli uzavřít sňatek.“

Ačkoliv můj zájem nebyl primárně zjišťovat, jaký mají mladí lidé vztah k rodičovství, otázka, která by se týkala postoje k rodičovství mimo manželství, mi připadala užitečná spíše jako výpověď o celkové toleranci a atmosféře ve společnosti.

Zatímco odpovědi v roce 1994 respondenty uvedeného výzkumu byly souhlasné ze 70%, v opakovaném šetření v roce 2002 s výrokem souhlasilo už jen 58% respondentů, což je pokles, který napovídá, že tolerance společnosti k porodům mimo manželský svazek, a tedy i tolerance k nesezdanému soužití opravdu stoupá.

I podle výsledků mého šetření nadpoloviční většina respondentů souhlasí s tvrzením, že je lépe, když se dítě narodí do sezdaného svazku.

U odpovědí žen jsou výsledky blíže třem čtvrtinám souhlasných odpovědí, u mužů je souhlas pouze lehce nad polovinou.

Konzervativnější jsou respondenti mezi 24. a 26. rokem věku, kteří souhlasí s uvedeným tvrzením až ve čtyřech pětinach. U ostatních věkových kategorií se respondenti dělí přesně na dvě poloviny dle toho, zda-li souhlasí s výrokem či ne.

Více souhlasně se vyjádřili vysokoškoláci nad středoškoláky, ale také původně pražští respondenti, kteří jsou pro to, aby se děti narodili sezdaným rodičům dokonce ve dvou třetinách odpovědí.

⁵⁴CHALOUPKOVÁ J., ŠALAMOUNOVÁ P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004

Tabulka č. 21 Vztah mezi místem dospívání a souhlasem s výrokem „Dítě se má narodit do sezdaného svazku“.

		Během dětství a dospívání jsem většinou bydlel/a v:		Celkem
		Praze	mimo Prahu	
Dítě se má narodit do sezdaného svazku.	Rozhodně ano	1 5,9%	4 9,3%	5 8,3%
	Spíše ano	6 35,3%	26 60,5%	32 53,3%
	Spíše ne	7 41,2%	10 23,3%	17 28,3%
	Rozhodně ne	3 17,6%	3 7,0%	6 10,0%
Celkem		17 100,0%	43 100,0%	60 100,0%

Výrok č. 22

Když chci dělat kariéru, je výhodnější zůstat svobodný/á.

Komentář:

Další důležitou oblastí, která je s rodinou propojena, je sféra pracovní-kariéra. Myslí si mladí lidé, že je rodina spíše na obtíž pracovní kariéře? Může to být motivace k tomu nevstupovat do manželského svazku nebo tyto svazky odkládat?

Téměř dvě třetiny respondentů se domnívaly, že zůstat sám není pro kariéru výhodné. Ženy s výrokem nesouhlasily ve více případech než muži. Dle dat lze usuzovat na to, že se ženám stále ještě zdá manželství výhodné i v případě, že si chtějí budovat kariéru.

Tabulka č. 22 Rozdíl mezi muži a ženami v souhlasu s výrokem Když chci dělat kariéru, je výhodnější zůstat svobodný/á.

		Pohlaví		Celkem
		muž	žena	
Když chci dělat kariéru, je výhodnější zůstat svobodný/svobodná.	Rozhodně ano	1 3,6%	1 3,3%	2 3,4%
	Spíše ano	10 35,7%	7 23,3%	17 29,3%
	Spíše ne	16 57,1%	14 46,7%	30 51,7%
	Rozhodně ne	1 3,6%	8 26,7%	9 15,5%
Celkem		28 100,0%	30 100,0%	58 100,0%

6.10 Oddíl D : Sociální politika, informovanost

Výrok č. 23

Manželství přináší ekonomické výhody. Úvodní otázka oddílu D se ptá respondentů, jestli se domnívají, že je pro ně z ekonomického hlediska manželství výhodné.

Výrok není dále specifikován z důvodu, že má být obecně zjištěno, jestli všeobecné povědomí o manželství s sebou nese představu ekonomicky výhodné instituce, což je myšlenka, kterou získaná data spíše potvrdila. Skoro 80% respondentů sondy si v současné době myslí, že manželství přináší ekonomické výhody, což lze v dalších úvahách považovat za dobrý důvod, proč se rozhodnout podstoupit formality, které vstup do manželství obnáší.

Ženy manželství považují za ekonomicky výhodné výrazně více než muži.

Výrok č. 24

Uzavření manželství hraje roli při žádosti o půjčku.

Komentář:

Většina respondentů si myslí, že manželství hraje roli při žádosti o půjčku (ženy více než muži, nejmladší si myslí, že výrok je pravdivý, pak souhlas s výrokiem v dalších skupinách klesá.)

Výrok č. 25

Manželství je prostředkem ke snazšímu získání bytu.

Komentář:

Respondenti se domnívali, že vstup do manželství opravdu je prostředek k snadnějšímu získání bytu. Otázka nebyla specifikována, může být tedy pochopena jak z hlediska toho, že je možné dosáhnout lépe na byt díky partnerovi, ale také jako prostředek získat obecní nebo státní byt – v každém případě si více jak dvě třetiny respondentů myslí, že tomu tak je, a že je možné vstupem do manželství získat materiální hodnoty.

Výrok č. 26

Uzavření manželství hraje roli při zdanění příjmů manželů.

Komentář:

Otázka ohledně společného zdanění manželů nebyla tak úplně fér, protože výzkum probíhal v době, kdy byla zavedena rovná daň z příjmů fyzických osob a současně zrušeno společné zdanění příjmů manželů, institut zvýhodňující manžele (nemohli využívat nesezdaní – vztah druh/družka), kteří vyživují alespoň jedno nezaopatřené dítě a žijí spolu s dětmi ve společné domácnosti. Že je manželství výhodné pro daňové přiznání si myslely více jak dvě třetiny respondentů.

Výrok č. 27**Novomanželé mají nárok na svatební příspěvek.**

Komentář :

Otázka dotazující se na fiktivní „svatební příspěvek“ byla do dotazníku zařazena se záměrem odpoutat respondenty od poměrně monotónních otázek v oddílu zaměřeném na sociální politiku.

Respondenti se ve většině případech nenechali nachytat a odpovídali, že nárok na svatební příspěvek manželé nemají. Někteří výrok komentovali, že je to ale trochu škoda.

Výrok č. 28**Podmínkou nároku na porodné je uzavření manželství.****Výrok č. 29****Přídavky na děti jsou vázány na vznik manželství.**

Komentář :

Zájem dítěte v České republice je nadřazen nad institut manželství, tedy podmínkou nároku na porodné ani na přídavky na děti není faktické uzavření manželství. Respondenti svorně odpovídali z velké většiny správně, ženy však byly informované o poznání lépe.

Výrok č. 30**Rozvedený manžel/manželka, který není schopný/á sám/a se živit, může žádat od bývalého manžela/manželky tzv. výživné.**

Komentář :

O existenci tzv. výživného byly přesvědčeny celé tři čtvrtiny respondentů, nejspíše o zmíněném institutu v právním řádu už někdy respondenti slyšeli, informovanost byla poměrně překvapivě vysoká. Problematická se otázka zdála jen populaci respondentů původem z Prahy.

Výrok č. 31**Po smrti manžela/manželky mám nárok na vdovský/vdovecký důchod.**

Komentář :

Nárok na vdovský/vdovecký důchod byl vyhodnocen velmi vysokou měrou správně, odpovědi v jednotlivých kategoriích respondentů dosahovaly hranice stoprocentního souhlasu s výrokem. Informovanost byla vysoká.

Tři poslední výroky se dotýkaly tematiky manželství a nesezdaného soužití vzhledem k sociálnímu systému a výhodám nebo nevýhodám podpory státu.

Výrok č. 32

Sociální systém v ČR nabízí výhodnější podmínky lidem, kteří uzavřou manželství.

Výrok č. 33

Myslím si, že je dobré, když sociální systém v ČR váže některé výhody na vznik manželství.

Výrok č. 34

Myslím si, že fakt, že sociální systém v ČR váže některé výhody na vznik manželství, diskriminuje ty, kdo žijí v nesezdaném soužití.

Komentář :

Respondenti na první výrok odpověděli souhlasně (70%). Většina si myslí, že sociální systém podporuje vstup do manželství, protože nabízí výhodnější podmínky sezdáným. (Ovšem tento názor může být ovlivněn i nízkou informovaností o reálných výhodách vstupu do manželství, např. o otázce společného zdanění manželů.)

Nadpoloviční většina dotazovaných souhlasila s výrokem, že je dobré, když sociální systém v ČR váže některé výhody na vznik manželství.

Přesvědčení v této otázce není příliš na vysoké hladině míry souhlasu. Velice zajímavý byl kontrast mezi muži a ženami.

Muži si mysleli, že je dobře, že jsou výhody na vznik manželského svazku vázány, zatímco ženy si nadpoloviční většinou nemyslí, že je to dobře. Potvrzuje se zde, že ženy odpovídají v mnoha otázkách kolem tradičních zvyklostí souvisejících s rodinou a partnerstvím často progresivněji než mužská část populace, a že odpovídají častěji v nesouladu s tradičními či konzervativními postoji.

Poslední otázkou byl hodnocen postoj mladých lidí k míře tolerance k nesezdaným svazkům v otázce k výhodám v sociálním systému. Otázkou bylo, zda si respondenti myslí, že jsou diskriminováni lidé, kteří žijí pouze v nesezdaném svazku, čímž nemohou dosáhnout na některé výhody, které jsou státem garantovány těm, kteří potvrdí svoje partnerství oficiálně.

Většina respondentů odpověděla souhlasně. Přes 70% respondentů se domnívá, že zde funguje diskriminační přístup k lidem v nesezdaném soužití. O diskriminaci jsou více přesvědčeni muži.

6.11 Zhodnocení hypotéz

Závěrem kapitoly se budu věnovat stručnému zhodnocení výsledků realizované sondy vzhledem k počátečním otázkám, které zde pro přehlednost uvádím. Upozorňuji, že tzv. „falešné hypotézy“ jsou pouhými konstrukcemi, myšlenkami, které byly inspirací pro vytvoření dotazníku, nejsou ale statisticky ověřitelné.

1. Hlavní výzkumná otázka:

Většina mladých lidí, kterým je v současnosti mezi 20 a 30 lety, chtějí v budoucnosti uzavřít manželství.

Hlavní otázkou, která směřovala celé uvažování v počátcích výzkumu, byla otázka, zda se dnešní mladí dospělí i vzhledem k trendu diverzifikace rodiny v západním světě chystají vůbec vstupovat do manželského svazku.

Dle provedené analýzy byla tato otázka zodpovězena tak, že vzhledem k získaným datům mladí lidé mezi 20 a 30 lety mají tendenci uzavřít manželství.

Nejenom, že si většina z dotazovaných šedesáti respondentů nemyslí, že je manželství přežitek, ale dokonce více jak tři čtvrtiny respondentů přímo odpověděly, že se v budoucnosti chtějí vdát nebo oženit.

Odpověď ne byla zaznamenána pouze u dvou respondentů, to znamená přibližně u tří procent odpovědí.

Nerozhodných, kteří ještě neví, jestli se chtějí v budoucnu rozhodnout pro manželství nebo zůstat svobodní, je však o něco více. Odpověď nevím zaškrtnulo sedm respondentů.

2. Hypotézy

Hypotéza č. 1:

Ženy mají kladnější postoj k manželství než muži.

Podle výsledků výzkumu Fialové⁵⁵ a kolektivu publikovaného v roce 2000 nebyla potvrzena hypotéza založená na myšlence, že manželství má výrazně vyšší hodnotu pro ženy.

V empirické části této práce byla použita obdobná otázka, která taktéž nebyla podpořena. Výsledky nepotvrdily výrazné rozdíly mezi ochotou vstoupit do manželství u mužů versus u žen. Spíše se podle analýzy (viz. výše) zdá, že ženy častěji zastávají provokativnější a méně tradiční postoje než muži. Bylo by zajímavé na širším prostoru zodpovědět, jakým způsobem se utvářejí a fixují postoje k manželství u mužů a u žen. Kdo má v současné společenské realitě větší podíl na utváření postojů: původní rodina, vrstevnická skupina, anebo neformální společenská smlouva udržovaná tradicemi a sociálním prostředím? A také jak silný vliv může mít tzv. genderová politika na utváření postojů k otázce manželství a nesezdaného partnerství.

Hypotéza č. 2:

Starší „mladí dospělí“ mají kladnější vztah k manželství než mladší.

Přesvědčení, že se stoupajícím věkem vzrůstá i ochota vstoupit do manželství, se nepotvrdilo. Pozitivní postoj k případnému vstupu do formálního svazku totiž projevil všechny věkové kategorie respondentů.

⁵⁵FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA, M., VYMĚTALOVÁ, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* Sociologické nakladatelství, Praha, 2000

V nejmladší věkové kategorii mezi 20. a 23. rokem věku si respondenti byli jistí v naprosté většině, že chtějí v budoucnu do manželství vstoupit (skoro 84%). Žádný z těchto nejmladších respondentů neudal negativní odpověď. Zato však téměř 17% respondentů zatím ještě neví, jestli se pro manželství v čase budoucím rozhodnou.

V druhé věkové kategorii se podíl v typech odpovědí jen lehce pozměnil. Ano odpovědělo necelých 82% respondentů, ale už se objevila u necelých 5% respondentů odpověď ne, a necelých 14% odpovědělo, že zatím neví.

Nejvíce rozhodnutých pro manželství bylo nejstarších respondentů.

Rozdíly u věkových kategorií se daly vyzorovat, ale v určeném vzorku se nedá tvrdit, že věk je zásadní proměnnou pro vysvětlení postojů. Ve struktuře věku nebyly rozdíly tolik patrné. Respondentská základna by musela být rozšířena, aby se dalo usuzovat na to, že starší dospělí chtějí častěji do svazku formálně vstoupit.

Hypotéza č. 3:

Věřící mají kladnější vztah k manželství než nevěřící.

Domněnka vycházela z přesvědčení, že tradiční hodnoty se uchovávají více v populaci věřících, a že tito mají větší tendenci formalizovat svoje vztahy.

Tendence se ovšem v tomto vzorku populace neprojevila. Většina zúčastněných respondentů se v budoucnu chystá do sňatku vstoupit, poměr mezi věřící populací a nevěřícími byl 85% ku necelým 84%. Rozdíl byl u odpovědi záporné, která se vyskytla pouze u lidí bez vyznání, zato nerozhodnutých bylo více těch s vyznáním.

Vzhledem ke statistikám sňatečnosti, které vypovídají o klesajících tendencích v České republice, obzvláště mladých lidí bez vyznání, jsou výsledky ve skupině respondentů sondy netypické pro aktuální prognostické předpovědi. Je nutné ovšem zdůraznit, že úmysl vstoupit do sňatku ještě zdaleka neznamena, že k formálnímu aktu skutečně respondent dospěje.

Hypotéza č. 4:

Ti, kdo vyrůstali mimo Prahu, mají kladnější vztah k manželství než ti původem z Prahy.

Možnost souvislosti mezi místem dospívání a vztahem k manželství vycházela z rozdílů mezi životním stylem v Praze a v jiných městech nebo i vesnicích v ČR. Pro hlavní město je typické prolínání různých vlivů a zpravidla skrze něj přicházejí i nové trendy, které se rozšiřují do ostatních částí republiky. Z toho hlediska lze usuzovat, že lidé žijící v hlavním městě mohou vnímat manželství méně tradičně než lidé žijící v jiných částech České republiky.

Zajímavým zjištěním bylo, že v mnou provedené sondě se příliš nelišilo vnímání manželství mezi lidmi, kteří dospívali v Praze a jinde. Pokud se zaměříme na rozdíly, tak lze říci, že lidé, kteří dospívali v Praze narozdíl od předpokladu spíše vnímali manželství mírně tradičněji než ti, kteří vyrůstali mimo ni.

To bylo patrné například v nižší míře souhlasu lidí původem z Prahy s narozením dítěte do nesezdaného svazku a i názoru, že pro dítě není dobré vyrůstat v nesezdané rodině.

3. Vedlejší pracovní hypotézy (tzv. „falešné hypotézy“):

Tyto pracovní hypotézy byly inspirovány různými výzkumy na téma rodiny, manželství a nesezdaného partnerství. Je třeba je chápat spíše jako myšlenky, které pomyslně ohraničovaly pokládané otázky, než jako hypotézy v tradičním slova smyslu. Jejich význam je v tom, že přispívají k vytyčení souvislostí mezi postoji mladé generace k manželskému svazku a k nesezdanému soužití.

Hypotéza č. 5:

Nesezdané soužití a neochota uzavřít manželství nebo jeho odklad do pozdějších věkových kategorií je jedním z faktorů současné sociální změny, která se týká zejména změn v životním cyklu specifické věkové kategorie tzv. „mladých dospělých“. Změna se vyznačuje odlišným životním stylem a vyznáváním jiných hodnot než byly obvyklé v populaci starších generací. (individualizace).

Hypotéza č. 6:

Manželství poskytuje stabilitu pro život a pro založení rodiny. Nesezdané soužití většinou vede k uzavření manželství.

Preference nesezdaného soužití či jiných alternativ k manželství mohou být pouze odkladem do pozdější životní fáze (viz. teoretická část). Vysoká shoda, kterou se vyznačují odpovědi respondentů na otázku, zda chtějí/nechtějí vstoupit do manželství, je s velkou pravděpodobností opravdu ukazatelem změny, kterou současná společnost prochází. Přejít jednotlivce do dospělé sociální role je přirozeně odložen do doby, kdy ukončí vzdělávání a stabilizuje se na pracovním trhu. Ale nechystá-li se ani pak na sebe vzít stabilní zodpovědnost partnerskou a rodinnou, neznamená to pro sociální roli mladého člověka společenskou diskriminaci (např. už se těžko setkáme s dřívějším označením neprovdané ženy výrazem „stará panna“).

Pro současné mladé lidi jsou důležité hodnoty jako je osobní svoboda a nezávislost, finanční zajištění, vzdělávání, zájmy a cestování. Plánování formalizace partnerství a rodiny zůstává, ale přichází na řadu až později. Mnozí respondenti uvažují o sňatku jako o základu pro stabilní rodinné prostředí. Rodinu chce založit více jak 90% respondentů výzkumu. Zdá se tedy, že opravdu jde o změnu v individuálním načasování, ale ne o úplné zavrnutí instituce manželství ovlivněnou životním stylem současné mladé populace.

Hypotéza č. 7 :

Nesezdané soužití je ceněno pro větší svobodu a nezávislost, ty jsou v současnosti ve společnosti vysoce ceněny i z hlediska profesního a kariérního.

Svoboda a nezávislost jsou u respondentů ceněny jako velmi důležité hodnoty. Na druhé straně respondenti odpovídali, že z hlediska pracovní kariéry neznamena svoboda (absence manželského svazku) výhodu.

Hypotéza č. 8 :

Sociální politika neposkytuje dostatečnou podporu instituci manželství. Informovanost mladých lidí o formálních stránkách manželského svazku není dostatečná.

Podle respondentů sociální systém v České republice nabízí výhodnější podmínky lidem, kteří uzavrou manželství.

Informovanost respondentů o sociálně-politických tématech ve vztahu k manželství a nesezdanému partnerství byla poměrně vysoká. Je však nutné připustit, že vzorek respondentů byl vybrán s ohledem na minimálně dosažené vzdělání středoškolské, tedy byl vzorek profilován jako skupina lidí, kteří by měli být schopni se orientovat v současné informační společnosti.

6.12 Analýza položek podle důležitosti

V části dotazníku (E) respondenti srovnávali deset položek podle důležitosti, které pro ně v současnosti jednotlivé položky mají. Největší důležitost znamenalo přiřazení čísla 1, nejméně důležité položky byly ohodnoceny číslem 10.

Analyzují tuto část pouze z hlediska rozdílů mezi muži a ženami v průměrných hodnotách.

Shodně muži i ženy uvedli jako tři nejdůležitější položky partnerský vztah, čas strávený s přáteli a zájmy. Také poslední dvě položky – nejméně důležitou položku – zařadili muži i ženy shodně, a to politickou angažovanost, která je v současnosti nejméně důležitým prvkem, jen o příčku výše zařadili starost o prostředí, v němž žijí.

Nejzajímavějším rozdílem mezi mužskou a ženskou populací výzkumu bylo postavení důležitosti rodiny a kariéry. Překvapivě muži v průměru staví rodinu již na páté místo, zatímco ženy v průměru až na místo osmé, na které muži naopak řadí kariéru. Tato skutečnost odpovídá analýze otázek části A dotazníku, kdy ženy oproti očekávání odpovídaly spíše méně konzervativně ve vztahu k rolím zastávaným v tradiční rodině ženami oproti dotazovaným mužům. Kariéra je pro ženy na důležitějším místě než založení rodiny.

Teprve na čtvrtém místě se pořadí mezi pohlavími lišilo. Zatímco ženy upřednostnily vzdělání, muži uvádějí cestování.

6.13 Analýza otevřených otázek

Analýza dotazníku v části F.

Ze stručné analýzy otevřených otázek lze tvrdit, že důvody pro uzavření manželství se opět týkaly několika hlavních oblastí, které provázejí kategorie otázek v celém dotazníku. Tři z nich byly vlastní konstrukcí celého dotazníku. Odpovědi na otevřené otázky tedy korespondovaly se zamýšlenými záměry výzkumného záměru. Uvádím citace z dotazníků. Citované výroky nebyly stylisticky upraveny, pouze výjimečně kráceny.

I. Otevřená otázka č. 1:

Prosím, vyberte si jednu z možností. Stručně vypište několik důvodů, kvůli kterým chci v budoucnosti uzavřít manželství:

a. chci uzavřít manželství

b. nechci uzavřít manželství

Část otázky a.(chci uzavřít manželství)

Odpovědi respondentů tématicky přibližně vymezovaly tři kategorie vytyčené v počátku výzkumu.

Nadpisy uvedené k citovaným výroky jsou pouze orientační a samozřejmě nelze striktně výroky oddělit. Výroky se mohou prolínat a náležet k více kategoriím. Za cíl mají dokreslit analýzu otázek uzavřených.

Nejčastějším důvodem proč respondenti chtějí uzavřít manželství se týkal oblasti rodinné a výchovy dětí.

Citace viz. níže (Individuální hledisko, Hledisko rodiny, Hledisko společenské, aj.)

Část otázky b.(nechci uzavřít manželství)

Pouze jeden z respondentů uvedl odpověď na otázku, proč nechce uzavřít manželství: „Myslím, že to je zbytečnost. V nesezdaném svazku zůstává „jiskra“, v případě neshody je jednodušší se v klidu rozejít.“

1. Individuální hledisko respondentů

A. Emocionální důvody

B. Strach ze samoty

C. Stabilita

A. Emocionální důvody

„Přátelství.“

„V první řadě láska k partnerce.“

„... z romantických důvodů.“

„... chci žít s partnerem, kterého mám ráda.“

„Více radosti.“

„Vazba k partnerovi – jsem si jistá ve své volbě s kým chci žít.“

B. Strach ze samoty

„Ano, nechci být sama. . . .“

„Nebýt sám.“

C. Stabilita

„. . . pro pocit jistoty.“ (opakovaně)

„Pro pocit stabilního prostředí pro děti.“

2. Hledisko rodiny- původní i budoucí

D. Založení rodiny a výchova dětí

E. Tradice

D. Založení rodiny a výchova dětí

„Pro klid mé rodiny.“

„Chci založit rodinu.“

„Mít větší rodinu, víc lidí.“

„Založit rodinu, mít děti, chci žít s rodinou.“

„Protože mám pocit, že k němu a k založení rodiny by měl život směřovat.“

„Je to určitý přechod v životě spojený pro mne osobně se založením rodiny.“

„Jde o završení vztahu spolu s dětmi.“

„Myslím si, že by k manželství a k založení rodiny měl život směřovat.“

„Pro děti je to určitě jistější pocit, když rodiče plní klasický rodinný model.“

„Je to pro děti jednodušší- nemusí nic vysvětlovat.“

„Základ pro založení rodiny.“

„Nebudu řešit problém se jménem dítěte.“

„Je správné vychovávat děti v manželství.“

„Protože jsem našla partnera, se kterým chci založit rodinu.“

„Až budou děti, do té doby to nepovažuji za nutné.“

E. Tradice

„Protože je to logické a sociálně podmíněné vyústění života s partnerem.“

„Manželství je přirozený vývoj vztahu je to určitý přechod v životě, potvrzení vztahu.“

„Je to tradice.“

„Zvyk je železná košile.“

3. Hledisko společenské

F. Společenská prestiž

G. Ekonomické výhody**H. Závazek a potvrzení vztahu****F. Společenská prestiž**

„Protože je to stále in.“

„Sociální postavení.“

„Je to společensky výhodnější.“

„Výhody společenského postavení.“

„Společenské postavení.“

G. Ekonomické výhody

„Ekonomické a sociální výhody, lepší dostupnost hypotéky.“

„. . . z ekonomických důvodů.“ (opakovaně)

„Legální a ekonomické výhody.“

„Ekonomické důvody – sdílení financí apod.“

H. Závazek a potvrzení vztahu

„V případě, že najdu partnera, se kterým si budu naprosto jistá, ráda bych ho manželstvím potvrdila.“

„Jako logické vyústění vztahu.“

„Protože je to logické a sociálně podmíněné vyústění života s partnerem.“

„Dlouhodobý vztah, závazek.“

„Připadá mi fajn druhému takhle vážně slíbit, že s ním budu- v dobrém i zlém.“

„Potvrzení vztahu.“

„Potvrzení emocionálních závazků.“

„Pocit, že partner myslí vztah vážně.“

„Protože to pomáhá partnerům: manželství není nějaký vztah, který může skončit kdykoliv, nebo kdy je malý problém.“

„Uzavřít manželství, to je angažovat se před společností, že spolu založíme rodinu.“

Čtvrtou zmiňovanou oblastí bylo náboženské hledisko a poslední oblast se týkala problematiky vztahu s cizincem:

4. Náboženské hledisko**I. Posvátnost**

„Náboženské vyznání – slib před Bohem.“

„Je to posvátný vztah, který stvrzuje, že dva lidi jsou si vším a chtějí spolu strávit zbytek života.“

5. Vztah s cizincem**J. Vztah s cizincem**

„... manželství je nejlepším řešením – z hlediska získání hypotéky i získání trvalého pobytu pro partnera.“

II. Otevřená otázka č. 2

Až mi bude 40 let, tak . . .

Odpovědi se dají přiřadit k šesti stručným nadpisům:

K. Ještě nevím

L. Budu mít práci, která mne bude bavit

M. Budu mít rodinu a děti

N. Budu materiálně zajištěný / zajištěná

O. Budu cestovat

P. Budu šťastný / šťastná

K. Ještě nevím. . .

„Třeba už budu vědět, co se mnou.“

„Vůbec nevím, co budu dělat.“

„Takhle daleko nevidím.“

„Nevím, takto jsem nad životem ještě nepřemýšlel.“

„To ví Bůh. . .“

L. Budu mít práci, která mne bude bavit. . .

„Doufám, že budu mít práci, která mne bude bavit.“

„Budu se těšit ze zaměstnání.“

„Budu mít zajímavou práci, která nebude příliš časově náročná, abych měl dost času na rodinu.“

„Středně rozvinutá kariéra.“

M. Budu mít rodinu a děti. . .

„Chci mít manžela, děti, dobré rodinné zázemí, tak budu mít rodinu.“

„Doufám, že budu žít se současným partnerem, budu mít dvě děti přála bych si mít vlastní rodinu s dětmi v manželském svazku.“

„Chci mít šťastnou a spokojenou rodinu.“

„Budu žít v harmonickém partnerském svazku.“

„Budu šťastný otec.“

„Budu žít se svou milovanou ženou a několika dětmi spokojený život.“

„Manželka, dvě děti, kluk a holka.“

„Budu spokojeně vychovávat děti.“

„To bych chtěl být šťastně ženatý s hodnou manželkou a vychovávat zdravého potomka.“

N. Budu materiálně zajištěný/á . .

„Doufám, že budu mít vlastní byt.“

„Budu mít vlastní bydlení.“

„Budu mít miliony na účtě.“

„Budu mít BMW, příjem tak kolem 100 000 měsíčně, může být i víc.“

„Snad budu mít vyděláno a dostatečnou pohodu si užívat život, snad nebude žádný existenční problém.“

O. Budu cestovat . .

„Budu cestovat po světě.“

„Budu cestovat s dětma a žít tak, aby bylo dobře.“

P. Budu Šťastný/á . .

„Budu strašně bohatá, spokojená, zdravá, a tak vůbec. . .“

„Chci být šťastný.“

Typologie pro kategorie respondentů inspirované „Třemi mýty kolem rodiny“

Pro zjednodušení zhodnocení jsem v návaznosti na předchozí text o rodinných mýtech pro účely této práce vytvořila jednoduchou typologii, která čerpá tři hlediska vyjadřující pohled na rodinu a manželský svazek z tzv. Mýtů kolem rodiny,⁵⁶ které dále inspirovaly jednotlivé skupiny otázek formulované pro dotazník v empirické části práce. Jde tedy o jakési shrnutí do přehlednějších kategorií.

Pro jednoduchou orientaci pojmenovávám tři skupiny, které do manželského svazku vstoupit chtějí, chystají se, nebo o tom přinejmenším uvažují, ať už je k tomuto vstupu vedou různé motivace, zatímco dvě poslední kategorie jsou určeny těm, kteří do oficiálních struktur partnerských vztahů dočasně nebo trvale nevstupují, ani se k tomu nechystají, či jsou přesvědčeni o tom, že do manželského svazku nevstoupí.

Jsou to tyto skupiny:

1. Konzervativci

První skupinou jsou tzv. „Konzervativci“, kteří se drží tradičních rodinných hodnot, kteří touží po ochranné náruči rodinného prostředí, ve kterém mohou bezpečně realizovat své sny a touhy.

Rodinné prostředí pravděpodobně podněcovalo chápání hodnot v tradičních směrech. V rodinném životě vidí naplnění a realizaci vlastního života. Plánují vstoupit do manželství. Zastánci tradičního manželství.

⁵⁶BACA ZINN, M., EITZEN D. S. *Diversity in Families* Pearson Education, Inc., 2005

2. Uživatelé

Druhou skupinou jsou „Uživatelé“, kteří rodinu nahlízejí především jako prostor, ve kterém mohou dále sami sebe rozvíjet, a kde mohou kompenzovat ostatní oblasti života, v nichž se jim v ostatních sférách života nedostává uspokojivých výsledků a uspokojení. Do manželství se chystají vstoupit, spíše v něm vidí užitek. V teoriích typu odpovídá tzv. individualizované manželství.

3. Vyhýbaví

Třetí skupinou jsou „Vyhýbaví“, kteří do manželského života vstupují nebo chtějí vstoupit bezmála jakoby z donucení, z pocitu, že když se od nich rodinný život, respektive uzavření manželství očekává, měli by očekávání naplnit. Manželský život se však snaží co nejvíce oddalovat a rozhodnutí nechávají na pozdější dobu. O sňatku uvažují, ale nesezdané soužití je jim osobnostně bližší.

4. Svobodní

„Svobodní“ jsou ti, kteří mají jasnou preferenci nesezdaného svazku, ať už nesezdaného soužití, LAT, nebo jiných alternativních forem partnerství. Manželství neplánují a nevstupují do formalizovaného svazku. Patří sem i singles, kteří, ačkoliv proklamativně zůstávají sami, často udržují partnerské vztahy alternativního charakteru (viz. Tomášková⁵⁷ analýza hloubkových rozhovorů mezi lety 2003 až 2005, která vytyčila tyto kategorie u „singles“: ženatí/vdané milenci a milenky, „víkendové manželství“, vztahy na dálku a „nárazovky“, otevřené vztahy, „přítel/kyně do nepohody“, „hra na dokazování si“).

5. Samotní

Samotní z důvodu názorového, osobnostních charakteristik, nemoci nebo jiných důvodů do rodinného života sami aktivně nevstupují, a neúčastní se jej. Na rozdíl od singles opravdu záměrně nevyhledávají vztah ani v alternativním pojetí.

⁵⁷TOMÁŠEK, M. *Singles a jejich vztahy, kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice* Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, Fakulta sociálních studií MU Brno, Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2006, Vol. 42, No. 1, 2006

„Člověk by neměl zůstat sám v pozdějším věku a jen manželství a děti dokáže udržet dva lidi pohromadě.“

citace z odpovědí respondentů

7 Závěr

Česká republika dnes patří ke státům, ve kterých s narůstajícím počtem kohabituujících párů přirozeně stoupá i všeobecná tolerance k alternativám manželské rodiny. Nesezdaná partnerství jsou většinovou společností pozitivněji přijímána hlavně v případě, kdy se jedná o tzv. manželství na zkoušku, které praktikují často mladí lidé. Ti vstup do manželského svazku odkládají do pozdějšího věku nebo do manželství nevstupují vůbec. Mimomanželská plodnost úměrně narůstá a důležitou otázkou dnešní doby je, jak co nejlépe zajistit ochranu těm, kteří jsou novými vztahy spojeni v neoficiální rodinu.

Teoretickým cílem této práce týkající se přímo postojů k manželství a nesezdanému soužití bylo zjistit v teoretickém a empirickém výzkumu (definovaný nereprezentativní vzorek), jaké postoje mladí lidé v České republice zastávají, a pokusit se určit tendence, které mají vliv na rozhodování mladých lidí vstoupit či nevstoupit do manželského svazku.

Praktickým cílem pak bylo ověření srozumitelnosti jednotlivých otázek dotazníku zaměřeného k postojům mladých lidí k manželství a nesezdanému partnerství, který byl sestaven pro účely této práce, a také zhodnocení, zda je dotazník celkově kvalitně sestaven, aby mohl být zrevidován, či případně v upravené nebo zaměřenější podobě použit pro další šetření.

V teoretické části práce byly definovány a diskutovány základní pojmy a instituce týkající se rodiny a současných nejčastějších alternativ partnerských svazků jako je nesezdané soužití, LAT a singles. Dále byla naznačena teoretická východiska osvětlující pokles sňatečnosti ve státech západního světa podle literatury české i zahraniční, včetně paradigmat pro výzkum rodiny z pohledu sociologie.

Empirická část práce navázala na část teoretickou sestavením dotazníku zabývajícího se postoji mladých lidí mezi 20. a 30. rokem věku.

První zkoumanou postojovou oblastí byly otázky vztahující se k rovině osobních postojů respondentů.

Navzdory opačnému očekávání převažoval pozitivní postoj k uzavření manželského svazku. Manželství je pro naprostou většinu dotázaných mladých lidí institucí, do níž touží vstoupit, a která se jim nezdá být zastaralou. Formalizace vztahu není podle respondentů pro štěstí v partnerství nezbytná, důležitou hodnotou je ale svoboda a nezávislost.

Rozdíly hodnocené v rámci individuálního hlediska ukázaly výraznější rozdíl v odpovědích u mužů a u žen, a také u respondentů s vyznáním. Právě u žen rozdíl překvapivě vždy neznamena, že by byly ony nositelkami tradičnějších postojů, což je jedna z nejzajímavějších celkových tendencí u dotazované skupiny.

Druhou vyhodnocovanou oblastí byly odpovědi týkající se nesezdaného soužití a manželství z hlediska původní i případné budoucí rodiny. Tendence v odpovědích jasně ukázaly, že manželství je i dnes předpokladem rodiny. Prosadil se i tradiční názor, že pro děti není dobré vyrůstat v nesezdaném soužití. Ve chvíli, kdy se partnerská rovina propojila s rodičovskou tematikou, měli respondenti sklon zastávat konzervativnější postoje.

Třetím testovaným okruhem byla sada otázek spojených s vnímáním manželství a nesezdaného soužití ze strany společnosti chápané ve významu normotvorného systému.

Respondenti pocítovali, že společnost očekává, že časem do manželství vstoupí, i když jim samým nepřipadá nic divného na tom zůstat svobodnými i po třicítce. Více tlak společnosti (narozdíl od tlaku rodinného) cítily ženy, které jsou nositelkami reprodukce společnosti. Zostřená pozornost společnosti k ženám jako k budoucím matkám je tedy dobře pochopitelná. Ženy si také myslí, že je lepší, když se dítě partnerům narodí do sezdaného svazku.

Poslední oddíl věnující se sociální politice a informovanosti o sociálně – politických tématech vzhledem k instituci manželství/nesezdaného soužití prokázal celkově vysokou informovanost respondentů. Důležitá je zpráva, že si mladí lidé myslí, že je správné, když sociální systém váže některé výhody na vznik manželství. Manželství považují spíše za ekonomicky výhodnou instituci.

Další zajímavou informací je mínění respondentů, že vázanost sociálních výhod na vznik manželství diskriminuje ty, kdo žijí v nesezdaném soužití. Taková informace souhlasí s teoretickými vizemi tzv. single společnosti, která by v případě realizace zcela zrovnoprávnila jednotlivce v přístupu k podpůrným systémům ve společnosti.

Analýza otevřených otázek ukázala, že důvody ke vstupu do manželství zůstávají velice tradiční. Do manželství chtějí mladí lidé vstoupit jak z emocionálních důvodů, tak z touhy po založení rodiny a vytvoření stabilního prostředí pro výchovu dětí, a také z důvodů ekonomických, prestižních a náboženských.

O představách o budoucím životě respondenti vypovídali taktéž velmi tradičně. Rádi by se věnovali práci, která je bude bavit, touží i po rodině a dětech, materiálním zajištění, cestování, a také jen prostě chtějí být šťastní, zdraví a spokojení.

Na základě hodnocení odpovědí respondentů dotazníkového šetření a prostudované literatury byla vytvořena jednoduchá typologie mladých lidí podle postojů k manželství a/nebo nesezdanému soužití a alternativ k rodinným vztahům. Typy byly pojmenovány jako Konzervativci, Uživatelé, Vyhýbaví, Svobodní a Samotní.

Vzhledem k původním hypotézám (spíše ve smyslu problémových okruhů), ke kterým byly hledány tendence odpovědí, se u zkoumaného vzorku dotázaných jasně ukázalo, že většina z respondentů (51 z dotázaných) chce v budoucnosti vstoupit do manželství.

Tato tendence mladých lidí koresponduje např. se závěry Hamplové,⁵⁸ která v šetření z roku 1997 (průzkum Mladá generace) provedeném metodou standardizovaných rozhovorů s výběrovým souborem svobodných mladých lidí mezi 18 — 29 lety (kvótní výběr dle věku, vzdělání regionu, velikosti bydliště), došla k tomu, že „. . . manželství si uchovává mezi hodnotami mladé generace bezkonkurenční postavení. Mladí lidé k němu přistupují spíše z emocionálního hlediska . . . , a ani praktické výhody manželství neopomíjejí.“

Fialová v šetření potvrdila, že se v hodnocení významu manželského svazku muži a ženy výrazně neliší. Ve výzkumném souboru mělo manželství stejný význam pro muže i pro ženy, u kterých bylo předpokládáno, že budou manželství hodnotit přece jen významněji než muži.

Stejně byly tendence u vzorku respondentů mé sondy. Nezdá se tedy, že by ženy přímo hodnotily manželství významněji než muži, jistý rozdíl byl ale v tom, že ženy oproti mužům o manželství uvažují více jako o ekonomické jednotce.

U ostatních vytyčených hypotéz (2. Starší „mladí dospělí“ mají kladnější vztah k manželství než mladší, 3. Věřící mají kladnější vztah k manželství, 4. Ti, kdo vyrůstali mimo Prahu, mají kladnější vztah k manželství) se předpokládané tendence neprojevily. Naopak u poslední hypotézy respondenti původem z Prahy vnímali manželství mírně tradičněji než ostatní. Je ovšem nutno podotknout, že vzorek respondentů nebyl dostatečně početný, aby mohly být naznačené tendence brány v úvahu bez větší zdrženlivosti. Dalším kritickým bodem u skupiny respondentů je také fakt, že respondenti byli vzdělanější (SŠ, VŠ) než průměrná populace v České republice.

Podle jiných sociologických šetření provedených na širším populačním vzorku bylo zjištěno, že právě vzdělání je v České republice důležitým faktorem, který určuje postoje k manželství a k mimomanželské plodnosti, ale i reálné chování na sňatkovém trhu. Tradičně se totiž častěji děti rodí do nesezdaných svazků ženám s nižším vzděláním.

Dalším závěrem bych se přiklonila k názoru Oppenheimerové, že myšlenka odkladu sňatků do fáze stabilizace kariéry není ani v současnosti nijak zavádějící. Mladá generace jen naplňuje období čekání na rodinnou a rodičovskou fázi života jiným obsahem, jinými aktivitami než tomu bylo v minulosti. Život v takovém mezidobí je dnes vyplněn individualizovanějším životním stylem. Odložené sňatky nesouvisí se ztrátou vnímání hodnoty manželského svazku jako se změnou životního stylu v západním globalizovaném světě. Oppenheimerová zdůrazňuje, že reálné hodnoty v poklesu sňatečnosti neznamenají, že

⁵⁸ FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA, M., VYMĚTALOVÁ, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* Sociologické nakladatelství, Praha, 2000

po sňatku mladí lidé touží méně než v minulých dobách, a že je nesezdané soužití levnější, dočasnou a důležitou alternativou k manželství.

Úspěchem vypracované diplomové práce je ověření, že dotazník srozumitelně artikuloval zadané cíle a že se potvrdila srozumitelnost pokládaných otázek. v případě dalšího použití by však otázky byly vedeny i k zájmu i o životní styl respondentů. Doporučila bych v dalším šetření pokračovat ještě více anonymizovanou cestou, např. přes interaktivní dotazník uvedený na specializovaném webu, ke kterému by mělo patřit i tématicky zaměřené diskusní forum.

Negativem práce je nedostatečná analýza otevřených otázek a její nepropojení s navrhovanou pracovní typologií.

Jako doporučení pro inspiraci k dalšímu zkoumání poukazuji na nejzajímavější postojové tendence respondentů sondy (s protikladnými tendencemi v závorce). Jsou to tyto tři:

- méně konzervativní postoje žen v postoji k manželství (vzhledem k původním očekáváním)
- pohled na manželský svazek jako na ekonomicky výhodnou instituci (vzhledem k vysokému souhlasu s výrokem, že manželství je dnes hlavně potvrzením emocionálního vztahu dvou lidí)
- postoj respondentů k nesezdanému partnerství jako k instituci v sociální oblasti diskriminované státem (vzhledem k vysokému souhlasu s výrokem, že je dobré, když stát váže některé sociální výhody na vznik manželství)

Z naznačených tendencí bych pro případné další šetření doporučila:

1. kvalitativní výzkumnou sondu metodou vedených hloubkových rozhovorů na téma fixace postojů k manželství a nesezdanému partnerství a dalších alternativ k manželskému svazku (případně mateřství) s důrazem na zjištění míry důležitosti postojů původní rodiny, vrstevnické skupiny a kolektivních postojů určených pomyslnou společenskou smlouvou ke zjištění důvodů, proč (nebo zda vůbec) existuje tendence, že ženy zastávají méně konzervativní postoje v otázkách partnerských a manželských. Postoje, které jsou fixovány v průběhu dospívání a mladé dospělosti mohou být vedle sociálních a ekonomických tlaků důležitými faktory, které ovlivňují chování v partnerských vztazích.
2. dotazovat se na ekonomické motivace vstupu do partnerských svazků, uvažování směřovat ke zjištění míry racionality postojů k hypotetickým rozdílům v chápání odlišných motivací mladých lidí ke vstupu do nesezdaného soužití a/nebo do manželského svazku.
3. vypracovat jednoduché scénáře možností dalšího vývoje společenského systému (s možnými pozitivy a negativy, ztrátami, zaměřené k rodině a partnerským vztahům) dle Becka v kategoriích nekonzervativního, neoliberálního a pluralitního mo-

delu společnosti. Předložit ke zhodnocení respondentům z důvodu zjištění sklonu mladé generace v uvažování o sociálním systému (solidární model, podpora tradiční rodiny vs. individualizace, single společnost) a zjištění generačních preferencí.

Úplným závěrem práce bych chtěla poděkovat respondentům za jejich ochotu odpovídat na otázky.

8 Literatura

- AMBERT, A. *Cohabitation and Marriage: How Are They Related?* Vanier Institute Canada, 2005.
- AXINN, W. G., THORNTON, A. *The Relationship between Cohabitation and Divorce: Selectivity or Casual Influence? Demography* 29 (3) in: Lewis, J. 2001. *The End of Marriage, Individualism and Intimate Relations* Edward Elgar Publishing Limited, 1992.
- BACA ZINN, M., EITZEN D. S. *Diversity in Families* Pearson Education, Inc., 2005.
- BECK, U. *Riziková společnost* Sociologické nakladatelství, Praha, 2004.
- BECK-GERNSHEIM, E. *Reinventing the Family. In Search of New Lifestyles* Polity Press, Cambridge, 2002.
- BOOTH, A. A KOL. *Just Living Together : Implications of Cohabitation for Children, Families, and Social Policy.* Mahwah, NJ, USA: Lawrence Erlbaum Associates, Incorporated, 2001.
- BOURDIEU, P. *The Family Spirit, Apendix of Ch. 3 Rethinking the State in Practical Reason* Polity Press, Cambridge, 1998..
- CUNNINGHAM, M. *Hodiny* Odeon, Praha, 2004.
- ČECHUROVÁ, J. *Antologie studijních textů k novověkým sociálním dějinám V./2* Karolinum, Praha, 2003.
- DISMAN, M. *Jak se vyrábí sociologická znalost?* Karolinum, Praha, 2002.
- DUNOVSKÝ, J. A KOL. *Sociální pediatrie, Vybrané kapitoly* Grada, Praha, 1999.
- ERIKSON, E. H. *Životní cyklus rozšířený a dokončený* Portál, Praha, 1997.
- FIALOVÁ, L., HAMPLOVÁ, D., KUČERA, M., VYMĚTALOVÁ, S. *Představy mladých lidí o manželství a rodičovství* Sociologické nakladatelství, Praha, 2000.
- FOWLKES, M., R. *Single Worlds and Homosexual Lifestyles: Patterns of Sexuality and Intimacy. In Sexuality across the Life Course, Alice S. Rossi (ed.)* University of Chicago Press, Chicago, 1994.
- FURSTENBERG, F. *Divided Families: what happens to children when parents part* California, Harvard University Press, 1991.
- GIDDENS, A. *Sociologie* Argo, Praha, 1999.
- HAMPLOVÁ, D. *Vstup do manželství a nesezdaného soužití v České republice po roce 1989 v souvislosti se vzděláním* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2003.
- HAMPLOVÁ, D. *Životní spokojenost: rodina, práce a další faktory* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2006.
- HAMPLOVÁ, D., CHALOUPOKOVÁ, J., SOUKUPOVÁ E., SUNEGA, P., ZEMAN, K. *Děti na psí knížku? Mimomanželská plodnost v ČR* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2007.
- HARTLOVÁ, H., HARTL P. *Psychologický slovník* Portál, Praha, 2000.
- CHALOUPOKOVÁ J., ŠALAMOUNOVÁ P. *Postoje k manželství, rodičovství a k rolím v rodině v České republice a v Evropě* Sociologický ústav Akademie věd České republiky, 2004.
- JANDOUREK, J. *Sociologický slovník* Portál, Praha, 2001.

- LEVIN, I. *Living Apart Together: A New Family Form* Current Sociology, Vol. 52, No 2, 2004.
- LEVIN, I., TROST, J. *Understanding the Concept of Family* Family Relations 41 July 1992, 1992.
- LAREAU, A. *Unequal Childhoods, Class, Race, And Family Life* University of California Press, 2003.
- LEWIS, J. *The End of Marriage? Individualism and Intimate Relationships* Edward Elgar Publishing Limited, 2001.
- MAREŠ, P., POTOČNÝ, T. *Modernizace a česká rodina, Sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. – 17. října 2003 FSS MU v Brně*, Barrister and Principal, 2003.
- MAREŠ, P. *Zaměstnání, rodina a dítě v dynamice moderní společnosti in Sirovátka, T. a kol.* 2006. *Rodina, zaměstnání a sociální politika* František Šalé - ALBERT, Boskovice, 2006.
- MARTUCCELLI, D. *Sociologie modernity: Itinerář 20. století* Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno, 2008.
- MCRAE, S. *Cohabitation: A Trial Run for Marriage? Sexual and Marital Theory in: Lewis, J. 2001 The end of marriage, individualism and intimate relations* Edward Elgar Publishing Limited, 1997.
- MOŽNÝ, I. *Rodina a společnost* Sociologické nakladatelství, Praha, 2006.
- MOŽNÝ, I. *Sociologie rodiny* Sociologické nakladatelství, Praha, 2002.
- NOHOVÁ V. *Manželství a rodina – postoje mladých lidí, postupová práce, FF UK v Praze* knihovna Jinonice, 2003.
- PREGLAU, M. *Přednáška: The Future of the European Welfare State, University of New Orleans, Metropolitan College, Conference Room, ED 128, 2007, duben, 17, 2007.*
- PREGLAU, M. *Přednáška: Marriage and Family in Modern Industrial Society to Postmodern Risk Society, University of New Orleans, 2007, duben, 16, 2007.*
- RABUŠIC, L. *Kde ty všechny děti jsou?* Sociologické nakladatelství, Praha, 2001.
- SILVA, E. B. *Gender, home and family in cultural capital theory* The British Journal of Sociology 2005, Volume 56, Issue 1, 2005.
- SILVA, E. B. *Transforming Housewifery Practices, Dispositions and Technologies, in Silva, E. B., Smart, C. 1998. The New Family?* Sage, London, 1999.
- SILVA, E. B., SMART, C. *The New Family?* Sage, London, 1999.
- SINGLY, F. DE *Sociologie současné rodiny* Portál, Praha, 1999.
- SIROVÁTKA, T. *Rodina, zaměstnání a sociální politika* František Šalé - ALBERT, Boskovice, 2006.
- SMOCK, P. J. *Cohabitation in the U.S.: An Appraisal of Research Themes, Findings, and Implications* Annual Review of Sociology 26, 2000.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny* Portál, Praha, 2001.
- STAPLES, R. *The World of Black Singles: Changing Patterns of Male- Female Relationships. Westport: Greenwood in: Tomášek M., Singles ve světle měnících se typologií a definic:*

- k aktuálně probíhajícímu výzkumu, Sborník prezentacína sympoziu pořádaném ve dnech 15. – 17. října 2003 FSS MU v Brně Barrister and Principal, 1981.*
- SULLEROT, E. *Krize rodiny* Karolinum, Praha, 1998.
- SZALÓ C. *Transnacionální migrace: proměny identit, hranic a vědění o nich* Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno, 2007.
- TOMÁŠEK M. *Singles ve světle měnících se typologií a definic: k aktuálně probíhajícímu výzkumu. Sborník prezentací na sympoziu pořádaném ve dnech 15. – 17. října 2003 Fakultou sociálních studií Masarykovy Univerzity v Brně Barrister and Principal, 2003.*
- TOMÁŠEK, M. *Singles a jejich vztahy, kvalitativní pohled na nesezdané a nekohabituující jednotlivce v České republice* Institut pro výzkum reprodukce a integrace společnosti, Fakulta sociálních studií MU Brno, Sociologický časopis/Czech Sociological Review, 2006, Vol. 42, No. 1, 2006.
- VALÉRY, P. *Literární rozmanitosti* Odeon, Praha, 1991.
- WEEKS, J., HEAPHY, B. AND DONOVAN, C. *Same Sex Intimacies. Families of Choice and Other Life Experiments* Routledge, London, 2001.
- ZICH, F. *Úvod do sociologického výzkumu* Eupress, Praha, 2004.

Přílohy

A Postoje k manželství a nesezdanému soužití – dotazník